

Nummer Toegang: 1.04.01

**Inventaris van de archieven van de Compagnieën op
Oost-Indië,
1594-1603**

Mr. R. Bijlsma

Nationaal Archief (c)1936

I N H O U D S O P G A V E

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF	5
Aanwijzingen voor de gebruiker	7
Openbaarheidsbeperkingen	7
Beperkingen aan het gebruik	7
Citeerinstructie	7
Archiefvorming	9
Geschiedenis van het archiefbeheer	9
BESCHRIJVING VAN DE ARCHIEFBESTANDELEN	13
I. Compagnieën te Amsterdam.	14
A. De Compagnie van Verre (1594).	14
B. De Oude Oost-Indische Compagnie (1598) / de Eerste Vereenigde Compagnie op Oost-Indië te Amsterdam (1600).	18
1. Stukken van algemeenen aard.	23
2. Stukken betreffende de tweede voyage (uitreeding door de Oude Oost-Indische Compagnie in 1598).	25
a. Stukken betreffende de uitreeding.	26
b. Stukken ontvangen van de schepen op reis.	26
c. Stukken ontvangen van de teruggekeerde schepen Mauritius, Hollandia, Vriesland en Overijsel.	27
d. Stukken ontvangen van de teruggekeerde schepen Gelderland en Zeeland.	28
e. Stukken ontvangen van de teruggekeerde schepen Amsterdam en Utrecht.	30
f. Stukken ontvangen uit de loges.	31
(1) Banda	31
(2) Ternate	32
3. Stukken betreffende de derde voyage (uitreeding door de Oude Oost-Indische Compagnie in 1599).	33
4. Stukken betreffende de vierde voyage (uitreeding door de Oude Oost-Indische Compagnie in 1599 en 1600).	37
a. Stukken betreffende de uitreeding.	38
b. Stukken ontvangen van de schepen op reis.	39
c. Stukken van de teruggekeerde schepen Mauritius en Friesland.	39
d. Stukken ontvangen van de teruggekeerde schepen Hollandia en Overijsel.	40
e. Stukken ontvangen van de teruggekeerde schepen.	41
f. Stukken afkomstig van het schip Haarlem.	41
g. Stukken ontvangen uit de loges.	42
(1) Bantam.	42
(2) Ternate.	42
(3) Patani.	43
5. Stukken betreffende de voyage van 5 schepen, uitgereed naar de Molukken door de Oude Oost-Indische in 1601.	44
a. Stukken betreffende de uitreeding.	45
b. Stukken afkomstig van de teruggekeerde schepen Gelderland, Zeeland en Het Duifje.	45
c. Stukken ontvangen uit de loge te Bantam.	47
6. Stukken betreffende de voyage van 8 schepen, uitgereed door de Eerste Vereenigde Compagnie op Oost-Indië in 1601.	48
a. Stukken betreffende de uitreeding.	49

b. Stukken ontvangen van de schepen op reis.	50
c. Stukken ontvangen van het teruggekeerde schip de Zwarte Leeuw.	51
d. Stukken ontvangen van het teruggekeerde schip de Witte Leeuw.	51
e. stukken ontvangen uit de loges.	51
(1.) Bantam.	51
(2) Grisee.	52
7. Stukken van diversen aard.	52
C. De Nieuwe Brabantsche Compagnie (1599).	53
II. De Compagnie op Oost-Indië te Middelburg (1600).	55
III. De Oost-Indische Compagnie te Delft (1601).	59

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF**Naam archief:**

Archieven van de Compagnieën op Oost-Indië

Periode:

1594-1603

Archiefbloknnummer:

163

Omvang:

1,4 m

Archiefbewaarplaats:

Nationaal Archief, Den Haag

Archiefvormer(s):

Compagnie van Verre (Amsterdam), 1594; Oude Oost-Indische Compagnie en Eerste Verenigde Compagnie op Oost-Indië (Amsterdam), 1598-1601; Nieuwe Brabantse Compagnie (Amsterdam), 1599-1601; Compagnie op Oost-Indië (Middelburg), 1601-1602; Compagnie op Oost-Indië (Delft).

Samenvatting van de inhoud van het archief:

Bevat resoluties, brieven, stukken betreffende schepen en expedities.

AANWIJZINGEN VOOR DE GEBRUIKER***OPENBAARHEIDSBEPERKINGEN***

Het archief is volledig openbaar

BEPERKINGEN AAN HET GEBRUIK

Een klein aantal stukken van dit archief is in een slechte materiële staat, wat tot gevolg heeft dat het niet aangevraagd kan worden. Een opgave van de desbetreffende inventarisnummers op deze plaats is nagelaten, aangezien de materiële staat en de bijbehorende raadpleegmogelijkheden niet een permanente situatie vormen (restauratie, verfilming, etc.). Bij het aanvragen met de terminal krijgt u een mededeling ter zake.

CITEERINSTRUCTIE

Bij het citeren in annotatie en verantwoording dient het geraadpleegde archief tenminste eenmaal volledig en zonder afkortingen te worden vermeld. Daarna kan worden volstaan met de verkorte aanhaling:

VOLLEDIG:

Nationaal Archief (NA), Den Haag, archieven van de Compagnieën op Oost-Indië, 1594-1603, nummer toegang 1.04.01, inventarisnummer ...

VERKORT:

NA, Compagnieën op Oost-Indië, 1.04.01, inv.nr. ...

ARCHIEFVORMING
GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBEHEER

In het jaar 1856 werden de Koloniale archieven, bewaard te Amsterdam, naar het Rijksarchief te 's-Gravenhage overgebracht. Op deze instelling kwamen toen te berusten de bescheiden der Vereenigde Nederlandsche Geoctroyeerde O.I. Compagnie, voor zooverre deze destijds te Amsterdam aanwezig waren geweest, namelijk de archieven van de Heeren XVII enz. en van de Bewindhebbers der Kamer Amsterdam, benevens het archief der kamer Zeeland (dat in 1851 naar Amsterdam was verplaatst geworden). Toen jhr.mr. J.J.J. de Jonge voor de uitgave van zijn *De Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië 1595-1610* de papieren der Compagnie ging onderzoeken, trof deze Rijksarchiefambtenaar - gelijk bij Deel II, p. 285, mededeelt - daarbij een vijftal portefeuilles met handschriften aan, welke op de inventarissen bekend stonden onder den naam: oudste resolutiën van Gouverneur-Generaal en Raden. Deze bundels - vervolgt hij dan - bevatten echter voor het grootste gedeelte scheepsjournalen, brieven en papieren, betrekking hebbende tot de eerste sloopstogten der Nederlanders naar Oost-Indië. Nadat die stukken op het Rijksarchief behoorlijk waren uitgezocht en gerangschikt, werden zij in boekdelen vereenigd.

De door De Jonge medegedeelde foutieve omschrijving der portefeuilles is te vinden in den Inventaris, in 1809 en 1810 opgemaakt van de charters bij het Ministerie van Marine en Coloniën, berustend op het pakhuis genaamd Batavia (Rapenburgerstraat, Amsterdam); aldaar wordt op p. 17 melding gemaakt van resolutiën van Gouverneur-Generaal en Raden van het jaar 1595 af; bijgevoegd is eene aantekening, dat de resolutie van 1595-1612 zeer slecht zijn geconditioneerd, meest verouderd en vergaan.

Deze omschrijving is vervolgens overgenomen in den Inventaris, in 1829 door P. L. de Munnik vervaardigd van het Oostindisch archief destijds berustend in het Westindisch Magazijn te Amsterdam; op p. 63 van den Inventaris staan vermeld Resolutiën van Gouverneur-Generaal en Raden van Oost-Indië, met gelijklopende bijvoeging als in den Inventaris van 1809. Behalve van deze, blijktens de mededeeling van De Jonge, deels tot de archieven der zoogenaamde Voorcompagnieën behorende bescheiden, vinden wij in De Munnik's Inventaris op p. 1 bovendien melding gemaakt van een deel Resolutiën der Oude O.I. Compagnie November 1598-1600 en van een in 1599 aanvangend deel Resolutiën van de Vergadering van XVII. Het resolutieregister van 1598-1600 valt gemakkelijk te herkennen als het nummer 27 van den hierna volgenden Inventaris, terwijl met het als resolutieregister der XVII aangeduide deel vermoedelijk het nummer 28 is bedoeld. Als nummer 30 is verder te herkennen een deel, waarvan het foutieve opschrift (Resolutiën van d'Oude Compagnie 1603 Juni, Augustus en September) door De Munnik is overgenomen.

De stukken uit de portefeuilles zijn dan op het Rijksarchief, zooals De Jonge Mededeelt, in boekdelen vereenigd. Deze banden zijn door hem geciteerd als: Boeken der brieven en journalen van de.....voyage; de Rijksarchiefambtenaar Leupe in diens *Inventaris der Verzameling Kaarten berustend in het Rijksarchief Eerste gedeelte* vermeldt de banden als: M.S. Oude Reizen. [2]

In het jaar 1896 zijn de stukken opnieuw onder handen genomen door den adjunct-archivaris

-
2. Zie Leupe, Inventaris nummers 331, 339, 378, 447 en 448. De laatste vier nummers komen voor in een kaartboek, dat niet, gelijk Leupe aangeeft, behoort tot de tweede voyage van 1598 onder Jacob van Neck, maar hoogstwaarschijnlijk tot de voyage, voor rekening der V.O.I. Compagnie einde 1603 aangevangen onder admiraal Steven van der Haghen. (Vergelijk mijn opstel Het oudste kaartboek van een schipvaart der Vereenigde O.I. Compagnie. Nederlandsch Archievenblad 1925-1926, afl. 3.)

aan het Algemeen Rijksarchief mr. J. E. Heeres, toen deze zijn Inventaris van de bescheiden, behoorend tot de archieven der Voorcompagnieën, bewerkte. Van deze archieven vervaardigde mr. Heeres eene beschrijving, waarover mededeelingen worden gedaan in het *Jaarverslag van het Algemeen Rijksarchief over 1896*. Bij deze beschrijving en ordening werden de stukken weder uit de boekbanden genomen. De inventarisatie door mr. Heeres is later nog een weinig gewijzigd door zijn opvolger dr. H. Th. Colenbrander (zie *Jaarverslag over 1898*). De inventaris van de archieven der Voorcompagnieën in het daarvan door dr. Colenbrander vervaardigde handschrift, heeft op het Algemeen Rijksarchief jaren lang goede diensten bewezen.

Het scheen evenwel thans gewenscht dezen Ms. inventaris te vervangen door eene gedrukte beschrijving. Om de redenen, vermeld in het *Jaarverslag van het Algemeen Rijksarchief over 1926*, werd eene nieuwe beschrijving en ordening bewerkt, waarbij onder meer rekening moest gehouden worden met de eischen der *Handleiding*; aangaande deze nieuwe inventarisatie mogen hier enkele toelichtingen worden gegeven.

De op het Algemeen Rijksarchief aanwezige losse papieren der Voorcompagnieën, van welke de bescheiden aan de Bewindhebbers van de Kamers der V.O.I. Compagnie zijn overgegaan, bepalen zich tot stukken van de Compagnieën te Amsterdam. Bij de determineering, welke stukken geacht konden worden te behooren tot de archieven dezer Compagnieën, deed zich een kwestie voor in de aanwezigheid van bescheiden, ontvangen of opgemaakt na Maart 1602; van het tijdstip toch af, waarop tengevolge van de oprichting der V.O.I. Compagnie de functies van de Bewindhebbers der afzonderlijke maatschappijen aan de Bewindhebbers van de Kamers der V.O.I. Compagnie zijn overgegaan, hebben deze ook de zaken betreffende het bedrijf der Voorcompagnieën behandeld. Ik heb nu aangenomen, dat de losse stukken Maart 1602 aangaande het bedrijf der Voorcompagnieën na geacht mochten worden toe te behooren aan deze Compagnieën; als papieren, deze Compagnieën toekomend, zouden zij dan deel van hare archieven uitmaken. Naar dit criterium heb ik toen de scheidingslijn tusschen de papieren der V.O.I. Compagnie en die der Voorcompagnieën getrokken. Ook mr. Heeres en dr. Colenbrander blijken eene dergelijke opvatting te hebben gehad. Bovendien bestonden tegen deze scheiding geen bezwaren van praktischen aard, daar slechts weinig losse papieren uit het tijdperk na Maart 1602 betreffende de voyages der Amsterdamsche Compagnie zijn bewaard gebleven.

Behalve de bescheiden der Voorcompagnieën, aanwezig bij het archief der V.O.I. Compagnie, heb ik verder tot de archieven der Voorcompagnieën gebracht diverse stukken, in den loop des tijds voor het Algemeen Rijksarchief uit particulier bezit verworven, die geacht konden worden het karakter van archiefstuk te bezitten: ik noem bijvoorbeeld reisjournalen der tweede voyage (van 1598 onder Jacob van Neck), bij welker uitreeding de leiders zich hadden verbonden hunne reisaanteekeningen bij Bewindhebbers in te leveren. De enkele uit particulier bezit verworven papieren, afkomstig van Voorcompagnieën, van welke geen bescheiden bij het archief der V.O.I. Compagnie zijn bewaard gebleven, heb ik evenwel niet in deze inventarisatie betrokken.

Van de archiefstukken der Amsterdamsche Compagnieën zijn de papieren der Oude O.I. Compagnie en die der Eerste Vereenigde O.I. Compagnie bij elkander beschreven, daar de administraties in een bleken te loopen. De stukken zijn zooveel mogelijk gegroepeerd volgens de voyage, door welke zij indertijd zijn ontstaan. Binnen het kader eener voyage heeft dan verder de verschillende herkomst der papieren eener uitreeding de onderverdeling aangegeven, zoodat na elkander aan de beurt komen: papieren, ontvangen van de schepen op reis; van de achtereenvolgens teruggekeerde schepen; en uit de in Indië gestichte loges (deze term in ruimen zin genomen). Daarbij heb ik het criterium der voyage als onderneming den

doorslag laten geven, zoodat bijvoorbeeld stukken, geschreven in een loge der tweede voyage, door schepen eener latere uitreeding overgebracht, ingedeeld zijn bij den tweeden scheepstocht.

Voor de aantekeningen betreffende de diverse voyages, in den Inventaris bijgevoegd, heb ik de documenten zelve geraadpleegd, daarbij voorgelicht door het werk van De Jonge. *De Opkomst van het Nederlandsch Gezag in Oost-Indië 1595-1610*. Deelen I en II en door het, dit werk somwijlen aanvullende, opstel van P. A. Tiele *De Europeërs in den Maleischen Archipel*, Zesde gedeelte 1598-1605 (*Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*. Vierde Volgreeks. Zesde Deel. 1882).

I. COMPAGNIEËN TE AMSTERDAM.

A. DE COMPAGNIE VAN VERRE (1594).

INLEIDING.

Ten aanzien der Compagnie van Verre en de eerste voyage naar Oost-Indië, de schipvaart van de Mauritius, Hollandia, Amsterdam en het duifje, kan hier behalve naar geschiedkundige publicatiën van meer algemeen karakter (zooals De Jonge. *Opkomst van het Nederlandsche Gezag in Oost-Indië*) verwezen worden naar het opstel van H. C. Rogge *De Eerste Nederlandsche Handelonderneming op Oost-Indië en Cornelis de Houtman (Tijdschrift Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Reeks 2, Deel 12, 1895)* en naar de tot nog toe verschenen twee deelen der documenten-uitgave van dr. G. P. Rouffaer en dr. J. W. IJzerman *De Eerste Schipvaart der Nederlanders naar oost-Indië onder Cornelis de Houtman 1595-1597. Werken Linschoten-vereeniging VII, XXV.*

Voorts is hier te vermelden een stuk betreffende de voyage, dat, niet behoorend tot het archief der Compagnie van Verre, gebracht is bij het archief der Oude O. I. Compagnie en te vinden onder nummer 168 van dezen Inventaris. Nog kan voor het zegel der Compagnie van Verre geraadpleegd worden een archiefstuk der Oude O. I. Compagnie, beschreven onder nummer 170.

- 1** Verklaring van Bewindhebber, dat zij twee stukken geschut ter leen hebben ontvangen van de stad Edam.
1594 december 3. 1 stuk
- 2** Copie-rekwest van Bewindhebber aan Graaf Maurits van Nassau om geschut ter leen te ontvangen, gericht aan de Staten van Holland en door deze geapostilleerd. Notariëel gewaarmerkt.
1594 december 15. 1 stuk
N.B. gedrukt: De Jonge *Opkomst* I, p. 201-204.
- 3** Afschriften van de artikelen en ordonnantiën te onderhouden op de vier schepen, door Graaf Maurits van Nassau, stadhouder van Holland en Zeeland en admiraal van de Zee, vastgesteld 1595 januari 16 en bevestigd door Bewindhebber.
1595 maart 17. 2 stukken
N.B. Beide afschriften zijn geschreven door dezelfde hand, die ook de afschriften, vermeld Inventaris n°. 23, vervaardigde; vermoedelijk hebben zij dus voor de behandeling derzelfde zaak moeten dienen.
- 4** Instructie voor den scheepsraad, vastgesteld door Bewindhebber.
1595 maart 17. 1 stuk
N.B. Gedrukt: De Jonge. *Opkomst* I, p. 212-215.
- 5-12** Stukken van den scheepsraad betreffende de geschillen tijdens de reis.
1595 september 18 - 1597 maart 6. 2 dossiers en 6 stukken
- 5** Brief van Gerryt van Boninhen aan Cornelis de Houtman.
1595 september 18. 1 stuk

-
- 6** Afschrift van de punten van beschuldiging door schipper Jan Jacobsz. Schellinger tegen Cornelis Luytgens, provoost op de Amsterdam. Gewaarmerkt door Cornelis de Houtman.
1595 september 22. 1 stuk
- 7** Stukken betreffende het geschil met Gerryt van Boninghen over het besluit van den Scheepsraad tot vervanging van den overleden Jan Dignumsz., Schipper op de Hollandia, de overplaatsing van opvarenden en het herstel der eendracht.
1595 oktober 4 - 1596 januari 19. 1 dossier
- 8** Stukken betreffende de ten-lastelagging, dat Gerryt van Boninghen in februari 1596 geconspireerd heeft, zijn gevangenzettingvervanging als commies op de Hollandia.
1596 mei 11 - 1596 juni 18. 1 dossier
- 9** Brief aan Gerryt van Boninghen aan Jan Jansz. Molenaer.
1596 september 30. 1 stuk
- 10** Resolutie van den "vollen" scheepsraad der vier schepen in zake de ten-lastelagging, dat Cornelis de Houtman schipper Jan Jansz. Molenaer vergiftigd zoude hebben.
1596 december 29. 1 stuk
N. B. Gereproduceerd en gedrukt bij: Rouffaer en IJzerman. *De eerste schipvaart II*, tegenover p. 328 en p. 329.
- 11** Verklaringen van Cornelis Jansz. Ceulen en Wouter Wilkens betreffende gezegden van wijlen Jan Dignumsz., schipper van de Hollandia.
21 september 1595 - 1597 februari 24. 1 stuk
- 12** Afschrift van de resolutie van den "generalen" scheepsraad, op het verzoek van Gerryt van Boninghen tot verlichting zijner gevangenis genomen. Gewaarmerkt 1597 maart 6.
1597 februari 28. 1 stuk
- 13** Afschrift der brieven, door Cornelis Nasen, Jan Jansz. Carel en Willem Lodewijxz. te Bantam geschreven aan den scheepsraad, vervaardigd door Jan Jansz. Carel.
1596 augustus 13 - 19. 1 deel
- 14** Brief van Willem Lodewijxz., Wouter Wilkens en Jan Jansz. Swart te Bantam (aan den scheepsraad).
1596 oktober 5. 1 stuk
- 15** Reisverhaal, gesteld door Corneils Jansz. Turck, tolk op de Mauritius.
1595 maart 24 - 1595 december 8. 1 deel
N.B. Dat de schrijver zich aan boord van de Mauritius bevond, blijkt o.a. uit het aangeteekende op 4 augustus en 3 september 1595. De mededeelingen van 17 september 1595 en volgende dagen wijzen uit, dat de tolk Cornelis Turck het verhaal gesteld heeft.
- 16** Reisverhaal, gesteld door Cornelis Jansz. Turck, tolk op de Mauritius.
1595 maart 24 - 1595 september 17. 1 deel
N.B. In het gelijk handschrift als het vorig nummer, voor welks redactie het gebruikt is.

- 17** Reisverhaal, gehouden op de *Hollandia* door Jacob Jansz. Cackerlack, stuurman.
1595 maart 4 - 1597 juni 21. 1 deel
N.B. Blijkens eene mededeeling in het journaal op 10 januari 1596 was de houder er van maat van Vechter Willemsz.; deze was sedert oktober 1595 stuurman op de *Hollandia*. De houder is dus geweest Jacob Jansz. Cackerlack, aanvankelijk onderstuurman op de *Hollandia*, die het journaal eigenhandig heeft geschreven, gelijk blijkt na vergelijking van het handschrift met dat van zijne handteekening. Jacob Jansz. - zooals hij zich teekent - wordt met den toenaam Cackerlack o.a. vermeld in de resolutie van der scheepsraad van 26 oktober 1595 en in de aantekeningen betreffende de reis (Inv. n°. 25).
Aan het journaal zijn toegevoegd teekeningen van landopdoeningen; een tweetal dezer landverkenningen zijn gereproduceerd bij: Rouffaer en IJerman. *De Eerste Schipvaart* II, p. 180, 186.
Betreffende ontleeningen van landverkenningen aan Cackerlack's journaal ten behoeve van de uitgaven: *D'eerste Boeck. Historie van Indien door G. M. W. A. L. (Willem Lodewijcksz.) (uitgave Cornelis Claesz. te Amsterdam 1598) en Appendix ????? van de Reyse der Hollantsche schepen op Java. (uitgave Barent Langenes te Middelburg 1598)* kan men raadplegen: Rouffaer en IJerman. *De Eerste schipvaart*, Deelen I en II (waarin genoemde uitgaven opnieuw gedrukt zijn); vergelijk daarbij de aantekening van dr. R. D. M. Verbeek in diens opstel: *De Vulkanische Erupties in Oost-Java in het laatst de 16de eeuw (Verhandelingen van het Geologisch-Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Koloniën, Geologische Serie, deel VII, 1925, p. 157, noot 1).*
- 18** Reisverhaal, gesteld door Franck van der Does, adelborst op de *Hollandia*.
1595 maart 10 - 1597 juni 13. 1 deel
N.B. Aan het hoofd van dit "Cort Verhael van de Navigatie ofte Schypvaart...." staat geschreven: "Francks van de Does". Op 26 maart 1595 komt de mededeeling voor: "Ben ick Van der Does....aengenomen sijnde als adelborst.....op het schip den Hollantschen Leeuw....".
Het reisverhaal is door Franck van de Does eigenhandig geschreven; zulks blijkt na vergelijking van het handschrift met dat van den brief van 22 september 1602, door Van der Does tijdens zijn verblijf op Ternate eigenhandig geschreven en onderteeekend. (Zie hierachter Inventaris n°. 72.)
Het reisverhaal benevens eene reproductie der eerste pagina is laatstelijk met belangrijke aantekeningen gedrukt bij dr. G. P. Rouffaer en dr. J. W. IJerman. *De Eerste schipvaart derder Nederlanders naar oost-Indië onder Cornelis de Houtman 1595-1597*, Deel II. *De oudste Journalen der Reis* (Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging XXV) p. 239-378. De aldaar op pg. 241, noot 1, uitgesproken mening, dat het reisjournaal geen autograaf van F. van der Does zoude zijn, wordt weergelegd door het handschrift van het vermelde schrijven van 22 september 1602; (vergelijk daarbij de niet juiste mededeeling over den duur van het verblijf van F. van der Does op Ternate, gedaan op p. XXXIX van de *Inleiding* tot genoemd werk).
Het reisverhaal is eveneens gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 287-372.
- 19** Reisverhaal, gesteld door Jeronimus Maryen, adelborst op de *Hollandia*.
1595 maart 10 - 1597 mei 26. 1 deel
N.B. Het handschrift van dit reisverhaal is gelijk aan dat van de akte van protest, door acht adelborsten op 20 november 1595 onderteeekend. Van deze adelborsten schrijft Jeronimus Maryen zijn naamteekening in een schrift, hetwelk gelijk is aan dat van de (in Latijnsche letter geschreven) eigennamen in het reisverhaal; het schrift van zoowel protest als van reisverhaal moet dus van de hand van Maryen zijn. Adelborst Jeronimus Maryen was aan boord van de *Hollandia*; zulks valt op te maken o.a. uit eene aantekening van 25 april 1597, meldend dat het schip van Jan Jansz. Molenaar (Mauritius) en het jacht "van ons" afgedwaald zijn: De schrijver moet zich dus op de *Hollandia* bevonden hebben.

- 20** Reisverhaal, gesteld op de Hollandia.
1595 maart 10 - 1597 augustus 8. 1 deel
N.B. Dat dit verhaal gesteld is op de Hollandia, blijkt o.a. uit de aantekeningen op 10 januari 1596 en 26 mei 1597. Aldaar oordeelen ook Rouffaer en IJzerman. *De Eerste Schipvaart I*, p. XXVII; De Jonge. *Opkomst II*, p. 285, gaf als zijn meening te kennen, dat het vermoedelijk gehouden is op de Mauritius. Aan het verhaal ontbreekt het gedeelte tusschen 11 september 1596 en 22 februari 1597.
- 21** Reisjournaal, gehouden op het Duifje door Cornelis Jansz. Ceulen, stuurman.
1595 2 - 1597 augustus 11. 1 deel
N.B. Dit journaal, bij het bovenschrift gemerkt: Cornelis Jansen Ceulen, is door dezen, stuurman op het jacht het Duifje, eigenhandig geschreven, gelijk blijkt na vergelijking van het schrift met dat van Ceulen's handteekening.
Een extract uit het reisjournaal, omvattend het tijdperk 12 januari - 7 februari 1597, is gedrukt bij dr. R. D. M. Verbeek. *De Vulkanische Eruptie's in Oost-Java in het laatst der 16de eeuw (Verhandelingen van het Geologisch Mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Koloniën. Geologische Serie, deel VII 1925, p. 191-196).*
- 22** Verhaal van hetgeen Aernoudt Lintgens op het eiland Bali wedervaren is.
(Afschrift, vervaardigd door Lintgens.)
1597 februari 9 - 16. 1 deel
N.B. Het oorspronkelijk verhaal is blijkens Lintgens' aantekening door hem overgegeven aan Jan Jansz. Carel.
Gedrukt door P. A. Leupe. *Bali 1597*. in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*. Nieuwe Reeks, deel I (1856), p. 203-232.
- 23** Afschriften van stukken van den scheepsraad betreffende de geschillen tijdens de reis.
1595 september 18 tot 1597 februari 24. 1 dossier
N.B. Zie voor de origineele stukken Inv. nos. 5-12.
- 24** Punten ter interrogatie van Gerryt van Boninghen, na vertoon door Bewindhebbers onderteekend door Cornelis van Heemskerck.
[1595] juni 9. 1 stuk
- 25** Aantekeningen betreffende de reis, naar gegevens afkomstig van de Hollandia, over 1595 april - -1597 augustus 9; met adnotatie van de namen der schippers, stuurlieden en commiezen bij het vertrek der vier schepen.
Ongedateerd. 1 stuk
N.B. Uit de aantekening van 26 mei 1597 blijkt, dat de gegevens afkomstig zijn van de Hollandia.
- 26** Aantekeningen betreffende Indische produkten en handelswaren.
1597. 1 stuk
N.B. Het tweede gedeelte dezer aantekening is geschreven in hetzelfde handschrift als het hiervoor onder n°. 25 beschreven stuk.

B. DE OUDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE (1598) / DE EERSTE VEREENIGDE COMPAGNIE OP OOST-INDIË TE AMSTERDAM (1600).

INLEIDING.

De Compagnie, die begin 1598 te Amsterdam tot stand kwam door de vereeniging van de participanten in de eerste voyage, de uitreeding der Compagnie van Verre, met die eener nieuw opgerichte maatschap, vinden wij herhaaldelijk aangeduid als: De Oude Oost-Indische Compagnie (binnen Amsterdam)

De naam wijst uit, dat de Compagnie geacht werd eene voortzetting te zijn van de Compagnie van Verre; als andere benamingen ontmoeten wij dan ook die van: Eerste Oost-Indische Compagnie, en van : Oude Compagnie van Verre. In dezelfde lijn lag het gebruik van het merk der Compagnie van Verre door Bewindhebbers der Oude Compagnie; voorbeelden daarvan zijn bewaard op de archiefstukken Inventaris nos. 133 en 170.

De Oude Oost-Indische Compagnie telde 18 Bewindhebbers; hunne namen worden medegedeeld door De Jonge. *Opkomst* I p. 102. De bedragen, waarvoor elk bewindhebber met zijne mededeelhebbers participeerde in uitreedingen der Compagnie, staan opgegeven in de Resolutieregisters en in het stuk, vermeld Inventaris n°. 32. De namen van het 16-tal hunner, datop de bestuursvergaderingen compareerde, zijn te vinden in het deel Inventaris n° 30.

De bestuursbevoegdheid van Bewindhebbers is besproken door mr. J. E. Heeres in diens artikel over de Oost-Indische Compagnieopgenomen in de *Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*, Deel I, en door mr. S. van Brakel in diens proefschrift *De Hollandsche Handelscompagnieën der Zeventiende Eeuw*, naar welke publicaties hier mag worden verwezen. In verband met het bewaarde kladresolutieregister (Inventaris n°. 27) is het evenwel van belang, nog eens te wijzen op de gewoonte der delegatie van bepaalde bestuursbevoegdheden met betrekking tot de uitreeding aan gecommiteerden uit de Bewindhebbers. Reeds in het jaar 1598 blijkt deze delegatie te hebben bestaan. Eene nieuwe aanwijzing van gecommiteerde heeft dan plaats in de generale bewindhebbersvergadering van 23 augustus 1599, bevestigd in die van 1 januari 1600, toen de commissieplaatsen als volgt over de 16 besturende Bewindhebbers werden verdeeld:

Tot het College (d.i. het college voor de aanneming van volk; deze gecommiteerde vinden wij meestal aangeduid als "deCollegianten"): Reynier Pauw, Vincent van Bronckhorst, Jan Poppe, Elbert Symonsz. Jonckheyn, Arent ten Grotenhuys.

Tot de scheepstoerusting: Pieter Dircxz. Hasselaar, Hendick Buyck, Symon Jansz. Fortuyn, Syvert Pietersz. Sem.

Tot de vivres: Gerryt Bicker, Jacob Thomasz. van den Dael, Geurt Dircxz., Jan Hermansz.

Tot de koopmanschappen: Jan Jansz. Carel, Dirck van Os, Cornelis van

Campen.

Wanneer de Bewindhebbers gezamenlijk vergaderden, heetten deze bijeenkomsten in het resolutieregister: Generale (of Solemneele) Vergadering. Op eene dergelijke vergadering van 9 oktober 1599 werd bepaald, dat Reynier Pauw continuëlijk zou fungereeren als president en Vincent van Bronckhorst als vice-president.

In de Bewindhebbersvergadering van 4 september 1599 werd besloten tot de aanstelling van een bekwaam persoon, die de boeken van de Compagnie zou houden op de Italiaansche manier ten huize van Maarten Spil (in wiens woning- gelijk uit eene resolutie van 9 maart 1600 blijkt- Bewindhebbers plachten te vergaderen). In de bijeenkomst van 11 september 1599 besloten Bewindhebbers, dat het College zou aanemen Barent Lampe als boekhouder en schrijver van de Compagnie voor den tijd van één jaar; zoals de archiefstukken en het contract van oktober 1601 (Inventaris n°. 28) uitwijzen, is Lampe sindsdien in dienst der Compagnie werkzaam gebleven.

In dezelfde bijeenkomst van 11 september 1599 benoemden Bewindhebbers een uit hun midden: Cornelis van Campen tot "cassier en collegiant".

Voor de scheepstochten (als ondernemingen der Compagnie) vinden wij meestal den naam "voyage" gebruikt. De schipvaart van 1598 onder Jacob Cornelisz. van Neck werd aangeduid als: de tweede voyage. Onder de acht schepen, die aan deze voyage deelnamen, bevonden zich twee van de uitreeding der Compagnie van Verre: de Mauritius en Hollandia; de zes andere schepen waren vernoemd naar de stad Amsterdam en naar de gewesten der Republiek: Zeeland, Gelderland, Utrecht, Friesland en Overijsel. [3]

De schepen de derde voyage, die van 1599 onder Steven van der Haghen, kregen de namen: Zon, Maan, Morgenster.

Voor de vierde voyage werden twee vloten uitgereed. De eerster dezer, einde 1599 onder Jacob Wilckens uitgezeild, bestond uit vier schepen, teruggekeerd van de tweede voyage, namelijk: de Mauritius, Hollandia, Friesland en Overijsel. De andere vloot, in 1600 onder Jacob van Neck naar Indië uitgereed, telde zes schepen. Volgens besluit van Bewindhebbers van 17 januari 1600 waren deze genoemd naar de zes groote steden van Holland; het admiraalschip werd ook wel als Nieuw-Amsterdam aangeduid ter onderscheiding van het gelijknamige schip der tweede voyage, dat toen nog niet in patria was teruggekeerd.

In den herfst van 1600 kwamen Bewindhebbers gereed met eene dubbele uitreeding. Een vloot van 5 schepen onder Wolphert Hermansz. zou uitgeilen naar de Molukken (Banda en Ternate); zij was gevormd door drie schepen, teruggekeerd van de tweede voyage: Gelderland, Zeeland en Utrecht, waaraan waren toegevoegd de jachten de Wachter en het Duifje. Een andere vloot, groot 4 schepen, onder Jacob van Heemskerck, was bestemd voor Atjeh; deze bestond uit het schip Amsterdam der tweede Voyage (ook wel met den naam

3. Zie nog voor bijzonderheden over de grootte der schepen, het aantal koppen en de herkomst der leiders: het journaal, gehouden op de Zeeland door stuurman Grummaert (Inventaris n°. 54).

Oud-Amsterdam aangeduid) benevens drie schepen vernoemd naar Hollandsche steden in het Noorder-kwartier: Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen. [4] In het kladresolutieregister staan achter eene notuleering van 9 december 1600 ingeschreven de opgave dergenen, die zitting zouden hebben in de Breede, Privé en Scheeps-Raden der beide vloten, en de verdeeling der commiezen over de schepen.

Nog in dezelfde Wintermaand 1600 kwam te Amsterdam onder aandrang der stedelijke regeering de maatschap tot stand, in welke Oude Oost-Indische Compagnie en Nieuwe Brabantsche Compagnie zich vereenigden. Ter aanduiding dezer Compagnie kwamen benamingen in gebruik als "Eerste Vereenigde Compagnie op (van) Oost-Indië tot Amsterdam", of "Eerste Geüniëerde Oost-Indische Compagnie tot Amsterdam".

De Compagnie telde 23 Bewindhebbers, wier namen staan opgegeven in de boete-lijsten (Inventaris n°. 30); zij waren dezelfden, die in 1602 Bewindhebbers van de Kamer Amsterdam der Vereenigde Nederlandsche Geocroyeerde Oost-Indische Compagnie zou worden. [5]

De Moluksche vloot van vijf schepen onder Wolphert Hermansz., die - zoals Bewindhebbers in hun brief van 20 november 1600 verklaren - geheel uitgerust was uit het retour van de tweede voyage, bleef eene afzonderlijke onderneming der Oude Oost-Indische Compagnie. Met de Atjehsche vloot van vier schepen onder Jacob Heemskerck werden na de oprichting der Vereenigde Compagnie te Amsterdam vier door de Nieuwe Brabantsche Compagnie uitgeruste schepen gecombineerd. In het klad-resolutieregister staan onder dateering van 30 december 1600 opgegeven de bedragen, door de 18 Bewindhebbers der Oude Compagnie met hunne mede-participanten ingebracht in "de acht gecombineerde schepen, gedestineerd naer Achin". Aan de opgave is toegevoegd eene aantekening van het bedrag, in deze acht schepen ingebracht door de andere partij, luidende "De Nieuwe Bewinthebbers te samen f 420 000" (vierhondert twintig duizend gulden). [6] De vloot van acht schepen, onder Jacob Heemskerck in april 1601 uitgezeld, bestond behalve uit de vier reeds genoemde schepen (Oud-Amsterdam, Alkmaar Hoorn en Enkhuizen) uit: de Zwarte Leeuw, Witte Leeuw, Groene Leeuw en Roode Leeuw.

De reglementaire voorschriften, geldend voor eene voyage, waren vervat in den door Prins Maurits gegeven artikulbrief en de door Bewindhebbers vastgestelde instructie(ën). De artikulbrief, voor de tweede voyage onder Jacob van Neek, door Maurits gearresteerd 7 maart 1598, is bewaard gebleven in een afschrift, dat gebruikt is voor de redactie van den artikulbrief voor de twee schepen, varende naar Rio de la Plata onder Laurens Bicker. [7] Bij de stukken

-
4. Deze vernoeming is dus geschied vóór het tot stand komen van de Vereenigde Compagnie te Amsterdam. Daarmede vervalt de grond voor het door De Jonge, Opkomst I, p. 108, uitgesproken vermoeden, dat de namen zouden zijn gegeven ter eere van het geld, door kooplieden van het Noorderkwartier (speciaal West-Friesland) in de Vereenigde Compagnie gestoken.
 5. De Jonge, Opkomst I, p. 107, geeft slechts de namen van 19 Bewindhebbers.
 6. Door eene verkeerde lezing dezer plaats deelt Van Brakel, Hollandsche Handelscompagnieën, p. 3, noot 1, mede dat de bewindhebbers der Nieuwe Brabantsche Compagnie in de vloot onder Wolphert Hermansz. f 42.000 (twee en veertig duizend gulden) riskeerden.
 7. Algemeen Rijksarchief, Veslagen, 1893. Aanwinsten n°. 29a (aangekocht van Martinus Nijhoff).

betreffende de voyage van 8 schepen, door de Vereenigde Compagnie in 1601 uitgereed, wordt voorts aangetroffen de artikulbrief voor deze schipvaart, door Prins Maurits in februari 1601 vastgesteld) zie Inventaris n°. 142).

Van de opeenvolgende instructiën is die voor den Admiraal en Breeden Raad der tweede voyage bewaard bij de daarop betrekking hebbende stukken. Behalve het College van den Breeden Raaf kent de instructie nog een Privé Raad op het Admiraalschip en verder op de verschillende schepen Rechters voor de Civiele justitie (elders Scheepsraad genoemd). Bij de volgende uitreeding besloten Bewindhebbers op 25 februari 1599, dat men de order en regeering van de derde voyage zou dresseeren naar de order en de gearresteerde artikulbrieven en instructiën van de tweede voyage.

Toen de uitreeding onder Jacob Wilckens van de vierde voyage gereed was, werden instructiën gearresteerd voor den Breeden Raad, den Privé Raad op het admiraalschip, en de Scheepsraden op elk der vier schepen. Verglijken wij met de instructie van 21 november 1599 voor den Breeden Raad dezer schepen (Inventaris n°. 99) die, vastgesteld op 11 juni 1600 voor de zes schepen onder Jacob van Neck, dan vinden wij verschillen, waarvan wij hier vermelden, dat het resolutieregister van den Breeden Raad in de instructie van 1599 genoemd wordt: het secreet register, en in die van 1600: het boek der resolutiën.

Bij de vloten, onder Wolphert Hermansz. en onder Jacob Heemskerck in 1601 uitgezeild, fungeerden eveneens een Breede Raad, een Privé Raad op de admiraalschepen en een Scheepsraad op elk der Schepen. Opgaven van de kwaliteiten der personen, die in deze Raden benoemd werden, zijn te vinden in het klad-resolutieregister van Bewindhebbers. De instructie voor den Breeden Raad op Heemskerck's vloot is in het archief in concept bewaard (Inventaris n°. 140); bovendien berusten daarin de instructiën voor den Privé Raad op het Admiraalschip Gelderland van Wolpher Hermansz. en op Heemskerck's Amsterdam (Inventaris nos. 130, 145) benevens instructiën voor de Scheepsraden op de schepen van diens vloot (Inventaris nos. 141, 146, 147).

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEF

Aangaande eene vermelding in Compagnie's papieren van enkele, in haar archief opgenomen, thans nog aanwezige bescheiden kan het volgende worden medegedeeld.

Bij de uitreeding voor de tweede voyage hadden kooplieden, schippers, onder-kooplieden, stuurlieden en onder-stuurlieden zich moeten verbinden, "dat wy alle journalen, caerten, schriften, affteyckeningen van landen, steden, stromen, reden, havenen, capen ofte hoecken, hemelsteyckenen, cursen ende alle dependentiën van dese zeevaart, op dese voyage gemaect, geannoteert, geschreven ofte vercregen, getrouwelijck sullen overleveren in handen van den Admiraal ofte Bewindhebber.....sonder daeraff enige copie ofte cladden te mogen achterhouden ofte andere mede te deelen,oock alles so ons dese voyage belangende alreede ontdeekt is ofte tgene door de ervarentheyt tot onser kennisse soude mogen comen secreet sullen houden, sonder daeraff yemandt tot nadele van dese Compagnie eenige kennisse te geven."

In het kladresolutieregister vinden wij nu onder dateering van 20 augustus (1599) eene opgave van bescheiden, ingeleverd door scheepsofficieren van de teruggekeerde schepen Mauritius, Holland, Friesland en Overijssel, welke bescheiden aan Petrus Plancius werden doorgegeven. De opgave vermeldt in de eerste plaats de journalen van Willem Jansz. stuurman, Symon Jansz. Hoen, Wouter Wilckens, Jan Jansz. Mol van Haarlem, Jacob Pietersz. schipper, Pieter Jansz. Borre stuurman, Symon Lambertsz. (Mau), Pieter Gijbsbrechtsz.; vervolgens verschillende kaarten met wassende graden en gemeene paskaarten. Later werden daaraan nog toegevoegd het journaal van Govert Jansz.; een aftekening van Straat Soenda op perkament; bultekaarten door Adriaen Veen; boeken, toebehoord hebbend aan den overleden stuurman Cornelisz. Jansz. Ceulen; voorts quadranten, astrolabiën, compassen en globen.

Van de genoemde, aan Plancius overhandigde, journalen zijn enkele in het archief der Compagnie bewaard gebleven, gelijk blijkt uit de hierachter volgende beschrijving der stukken betreffende de tweede voyage (Inventaris nos. 43, 44, 46).

In den inventaris heb ik niet kunnen opnemen verschillende stukken aangaande de uitreeding der Eerste Vereenigde Compagnie op Oost-Indië te Amsterdam, de voyage onder Jacob Heemskerck, welke deel uitmaken van het archief der Staten-Generaal, maar overigens met de in dezen inventaris beschreven stukken op ééne lijn staan. Het zijn origineele bescheiden, door Bewindhebbers der Vereenigde O.I. Compagnie en door Jacob Heemskerck, ter voldoening aan de resolutie aan de resolutie der Staten-Generaal van 25 maart 1605, overgelegd aan dit college in het geschil over het buitgeld van de door Heemskerck veroverde Portugeesche kraak St. Catharina. De papieren bevinden zich in de loketkast der Staten-Generaal, Afdeeling Processen, n°.21; zij mogen hier worden vermeld, aangezien zij eene aanvulling vormen van de stukken, behoorende tot het archief der Eerste Vereenigde Compagnie te Amsterdam. In dezen inventaris beschreven.

Bij de proces-bescheiden van de Bewindhebbers der V.O.I. Compagnie bevinden zich de volgende, onder de bijgevoegde inventaris-letters overgelegde origineele stukken:

- E. Instructie voor den Admiraal Heemskerck en Breeden Raad. (1601.)
- K. Inventarissen van goederen, bevonden in de kisten van admiraal Jacob Heemskerck en vice-admiraal Jan Pauwelsz., gevisiteerd door Bewindhebbers der V.O.I. Compagnie in tegenwoordigheid van gecommiteerden uit het College der Admiraliteit te Amsterdam. (1604.)
- L. Factuur van de goederen uit het schip Alkmaar, door vice-admiraal Jan Pauwelsz. overgegeven aan adriaan Schaeck te Grisse. 1602 juli 27. Met bijgevoegde schuldberekening. 1603 juni 17.
- M. Copie-facturen van de goederen uit de schepen Witte Leeuw en Alkmaar, gelaten aan Daniel van der Lecq te Patani, en van lood en sandelhout, denzelven in commissie toegewogen. 1602 november 14.
- N. Brief van Paolo van Soldt te Bantam aan Bewindhebbers. Met daarin de opgenomen copie-brief van 1603 juni 5. 1604 januari 25.
- Q. Brief van admiraal Jacob Heemskerck op de Witte Leeuw voor Bantam aan Bewindhebbers. 1603 augustus 27.

[8]

Onder de papieren, door Jacob Heemskerck overgelegd, bevinden zich de volgende origineele stukken, op den inventaris en zijne deductie gemerkt.

- Brief van Nicolau de Montalegre te Gissee aan Andre Furtado de Mendoça, opperkapitein en generaal van de Zuiderzee en conquesten. 1602 juni 20 (met vertaling in het Nederlandsch door Jacob Heemskerck); met bijlage: Kaart van de Banda-eilanden door Emmanuele God. di Eredia. 1601.[9]

1. STUKKEN VAN ALGEMEENEN AARD.

27

Klad-resolutieregister van Bewindhebbers der Oude O.I. Compagnie en van Bewindhebbers-Collegianten tot de aanneming van volk:

1598 november 9 - 1599 maart 31; 1599 juli 26 -

1 deel

1599 november 29; 1600 januari 1 - 1601 januari 31.

N.B. Achter in het register staan op fol. 43 vlg. verschillende aantekeningen betreffende zaken der Compagnie ingeschreven. Op folio 30v° en 31 zijn aantekeningen van 1601 april 16 en 28 geschreven.

-
8. N.B. op dezen brief heeft bewindhebber Reynier Pauw aangeteekend: ontvangen den 17 Mertii 1604. In den Lade n°. 11.
 9. In zijn brief aan Bewindhebbers van 13 Juli 1602 maakt Heemskerck melding van brieven, gevonden in een Portugeesch fregat, door het vice-admiraalschip Alkmaar aangehaald te Jortan kort voor 25 Juni. Montalegre's brief met vertaling en de kaart zijn gepubliceerd door P.A. Leupe in de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, Derde Reeks, Deel II (1876).

-
- 28** Net-resolutieregister van Bewindhebbers der Oude O.I. Compagnie.
15 juli 9 - 1600 januari 17. 1 deel
N.B. Dit register, geschreven door den boekhouder Barent Lampe, is geen afschrift van de resolutiën van Bewindhebbers in het deel Inv. n°.27. In het register staat ingeschreven het ondertekende contract tusschen Bewindhebbers en Barent Lampe betreffende diens dienst tot het houden der rekeningen en boeken en het schrijven ten gediensste der Compagnie. [10]
- 29** Resolutieregister van "de 23 Bewindhebbers" betreffende de vloot, die in het najaar 1601 of voorjaar 1602 zal uitzeylen, 1601 oktober 2 - november 26; en betreffende de negotie van de vier schepen met specerijen, in het jaar 1601 uit Oost-Indië gekomen, 1601 oktober 2. 1 deel
N.B. De bovenschrijften en aanvangs-resolutiën op folio 2 en 10 zijn van de hand van bewindhebber Reynier Pauw. Op folio 4 is later bijgevoegd eene resolutie van 1602 april 11.
- 30** Lijsten met aanteekening van boeten wegens te laat komen ter vergadering, verbeurd door Bewindhebbers der Oude O.I. Compagnie en die der Eerste Vereenigde Compagnie, en lijsten van comparatiegelden voor de Generale Penningmeesteren.
1601-1602. 1 deel
N.B. Hierin eene doorgehaalde resolutie van 1601 november. De lijsten zijn later voortgezetroor de Bewindhebbers der Vereenigde O.I. Compagnie, Kamer Amsterdam. Onder hun bewind zijn voorts nog ingeschreven: Copieën van stukken, aan de Admiraliteit te Amsterdam overgegeven, betreffende vrijdom van convoygelden, door de Compagnieën op Oost-Indië te Amsterdam verkregen van de Staten-Generaal in 1598 en 1599, met bijbehorende memorie (na 1602 juni); Resolutiën van Bewindhebbers betreffende zaken der Oude Oost-Indische Compagnie. 1603 juni - september

2. STUKKEN BETREFFENDE DE TWEEDE VOYAGE (UITREEDING DOOR DE OUDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE IN 1598).

N.B. De acht schepen der tweede voyage: Mauritius (admiraalschip van Jacob Cornelisz. Van Neck), Amsterdam (vice-admiraalschip van Wybrant van Warwijck), Holland (ook Hollandsche Leeuw genaamd), Zeeland, Gelderland, Utrecht, Vriesland en het jacht Overijssel staken 1 mei 1598 in zee. Van deze schepen bereikten de Mauritius, Holland en Overijssel, die in amaldeelwaren blijven varen, nadat zij in augustus 1598 van de anderen waren afgeraakt, het eerst Bantam, te weten in november 1598. Op den laatsten dag van het jaar kwamen aldaar ook de vijf andere schepen aan. In januari 1599 werden de Amsterdam, Zeeland, Gelderland en Utrecht doorgezonden naar de Molukken, onder Wybrant van Warwijck als admiraal op de Amsterdam en Jacob van Heemskerck als vice-admiraal op de Gelderland. Tegelijk keerden de Mauritius, Holland, Vriesland en Overijssel met rijke lading naar het moederland terug, waar zij in juli 1599 arriveerden.

De vier schepen onder admiraal Van Warwijck kwamen begin maart voor Amboina. Heemskerck met de Gelderland en Zeeland werd doorgezonden naar Banda, waar deze schepen 15 maart 1599 arriveerden. Van Warwijck met de Amsterdam en Utercht bleef voor Banda tot 8 mei 1599, toen hij naar Ternate vertrok.

Begin juli verlieten de Gelderland en Zeeland de Banda eilanden. Hier liet men Adriaen van Veen met enkele gezellen achter. Van Veen hield verblijf op Lonthor, terwijl Augustijn Stalpart van der Wiele op Banda-Neira werkte. Midden Augustus 1599 stak Heemskerck met de Gelderland en Zeeland van de rede van Bantam in zee voor de terugreis naar het vaderland, dat midden mei 1600 bereikt werd.

De Amsterdam en de Utrecht bleven tot 19 augustus 1599 voor Ternate. Aldaar werd achtergelaten Franck van der Does met enkele gezellen. Eerst einde januari 1600 verliet Van Warwijck de reede van Bantam om de reis naar het moederland te ondernemen; de laatste twee schepen der tweede voyage kwamen aldaar eind augustus aan.

Op de Banda-eilanden bleven Van Veen en Stalpart van der Wiele tot juni 1602, toen zij vandaar werden meegenomen door schepen der voyage onder Wolphert Hermansz. [11]

-
11. Zie behalve den brief van Jacob Heemskerck aan Bewindhebbers d.d. 13 Juli 1602 eveneens de resolutie van den Breeden Scheepsraad, gehouden op de Gelderland onder den admiraal Wolphert Hermansz. 22 April 1602. Het past hier melding te maken van de Informatie van diverse landen ende Eylanden gelegen naer Oostindien om aldaer bequaemelijck te handelen ende wat coopmanschap daer valt, welk stuk in afschrift bewaard is gebleeven in het archief van de Kamer Zeeland der V.O.I. Compagnie. In een Register van Artikelbrieven en instructiën met bijbehorende stukken 1602-1604 staat de Informatie ingeschreven bij de papieren, medegegeven aan de vloot, einde 1603 onder admiraal Steven van der Haghen uitgezeld. In een ander aldaar geregistreerd stuk wordt onder de medegegeven papieren genoemd Stalpaert's memorie. De Informatie, die vele gegevens bevat van iemand, die lang op Banda vertoefde, is dus hoogstwaarschijnlijk geredigeerd door Augustijn Stalpart van der Wiele. Het stuk is gepubliceerd bij: Rouffaer en Juynboll. De Batikkunst in Nederl.-Indië en hare Geschiedenis, Bijlage III; fragmentarisch is het uitgegeven bij De Jonge, Opkomst III, p. 149, 163.

Franck van der Does was nog op Ternate in den herfts van 1602; in het jaar daarna wordt vermeld zijne loslating uit de gevangenschap van den Vorst van Tuban op Java. [12]

a. STUKKEN BETREFFENDE DE UITREEDING.

- 31** Extract uit het boek, getiteld "Tweede voyage op Oost-Indien onder den admiraal Jacob van Neck a°. 1598", bevattende opgave der bedragen, door de 18 Bewindhebbers gerisqueerd, en van de uitgaven voor de uitrusting; notariëel gewaarmerkt.
1601 november 21. 1 deel
- 32** Instructie voor den Admiraal en Breeden Raad, door dezen beëdigd en door Bewindhebbers gearresteerd.
1598 april 7 1 stuk
- 33** Copie-instructie voor den Admiraal en Breeden Raad, door dezen beëdigd en door de Bewindhebbers gearresteerd.
1598 april 7 1 stuk
N.B. In het afschrift zijn doorhalingen aangebracht en de nummers der artikelen bijgevoegd; vermoedelijk heeft het afschrift dienst gedaan bij de formering eener latere instructie .
- 34** Akte van belofte van geheimhouding enz., afgelegd door kooplieden, schippers, onderkooplieden, stuurlieden en onderstuurlieden.
1598 april 24. 1 stuk

b. STUKKEN ONTVANGEN VAN DE SCHEPEN OP REIS.

- 35** Brief van Wybrant van Warwijck in het schip Amsterdam voor Bantam aan Bewindhebbers. Met duplicaat.
1599 januari 8. 2 stukken
N.B. Gedrukt: De Jonge. Opkomst II, p. 375-376.
- 36** Brief van Albert ten Haeghe in het schip Zeelandia voor Bantam aan Bewindhebbers.
1599 januari 7. 1 stuk
- 37** Brief van Albert ten Haeghe voor Hitoe in Amboina aan Bewindhebbers.
1599 april 14. 1 stuk
- 38** Brief van Albert ten Haeghe in het schip Utrecht voor Bantam aan Bewindhebbers.
1599 november 18. 1 stuk
- 39** Brief van Jacob Heemskerck in het schip Gelderland voor Dover aan Bewindhebbers.
1600 april 16 1 stuk

12. Zie: Verhael van de Reyse in de Oost-Indien onder Wybrandt van Waerwyck, pg. 66 (in: Begin ende Voortgang van de V.N.G.O.I.C., deel I).

40 Brief van Hans Bouwer in het schip Zeelandia voor Bevesier aan Bewindhebberen.
1600 april 13. 1 stuk

40* Sententieboek Anno 1598 beginnende den martii.

c. STUKKEN ONTVANGEN VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN MAURITIUS, HOLLANDIA, VRIESLAND EN OVERIJSEL.

41 Reisverhaal, gesteld door Admiraal Jacob van Neck voor Bewindhebberen.
1598 mei 1 - 1599 juli 19. 1 deel

N.B. Het voorwoord is ondertekend door Admiraal Jacob van Neck; deze heeft het verhaal eigenhandig geschreven, gelijk te constateeren valt door vergelijking o.a. met den door Van Neck eigenhandig geschreven en ondertekenden brief van 2 april 1600 (behoorende tot de stukken der vierde voyage). Aldus is ook geoordeeld in het Verslag van het algemeen Rijksarchief 1904, p. 28. Het handschrift is, blijkens eene aantekening voorin, eigendom geweest van Thomas Broers (bewindhebber der O.I. Compagnie ter Kamer Amsterdam 1652-1668). In januari 1904 is het voor het Algemeen Rijksarchief aangekocht te auctie van den boekhandel Frederik Muller te Amsterdam. (Verslag 1904, Algemeen Rijksarchief, Aanwinsten n°. LXIII, 1).

42 Copie-reisverhaal, gesteld door Admiraal Jacob van Neck, voor Bewindhebberen.
1598 mei 1- 1599 juli 19. 1 deel

N.B. Blijkens het watermerk van het papier, dat overeenkomt met dat van Van Neck's eigenhandig geschreven verhaal en van andere bescheiden uit dit tijdperk, zal deze copie een gelijktijdig vervaardigd afschrift zijn. Het manuscript is, blijkens eene aantekening op den omslag, eigendom geweest van mr. Frederick Alewijn (bewindhebber der O.I. Compagnie ter Kamer Amsterdam 1772-1796). In 1867 is het uit den boedel van mr. F. A. baron van Hall aan het Rijksarchief gekomen bij schenking doormr. J.G. Gleichman (Algemeen Rijksarchief. Verzameling Koloniale Aanwinsten n°. 63). Dit handschrift is als Reisverhaal van Jacob van Neck 1598-1799, gepubliceerd door dr. H. Th. Colenbrander in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, Deel 21 (1900); het origineele reisverhaal was destijds nog niet voor het Rijksarchief verworven.

43 Reisjournaal, gehouden op de Mauritius door Cornelis Jansz. Ceulen, stuurman.
1598 mei 1 - 1599 januari 22. 1 deel

N.B. Het opschrift van het journaal is ondertekend: Cornelis Jansoon Ceulen van Monykedam. Deze was stuurman op het admiraalschip Mauritius en overleed tijdens de terugreis 11 februari 1599; op dien datum teekent admiraal Jacob van Neck in zijn reisverhaal: het was een schaedelijcke doet voor onse scheepen, vermids hy een stuyrman was, die hem op de Ost-indische navigatie seer wel verstonde.

Bij de journalen en kaarten, in augustus 1599 aan Plancius overhandigd, wordt melding gemaakt van een boekje, toebehoord hebbend aan den overleden stuurman Ceulen; hiermede is blijkbaar het reisjournaal bedoeld.

- 44** Reisjournaal, gehouden op de *Hollandia* door Symon Lambertsz. Mau, schipper.
1598 mei 1 - 1599 juli 18. 1 deel
N.B. Dat dit journaal gehouden moet zijn op de *Hollandia*, blijkt uit de aantekeningen o.a. van 1,3,13 september 1598. Het journaal is geschreven door Symon Lambertsz. Mau, schipper op de *Hollandia*, gelijk eene vergelijking van het schrift met dat van zijne handteekening, o.a. voorkomend onder de akte van 24 april 1598, uitwijst.
In de opgave van de dagboeken, in augustus 1599 aan Plancius overhandigd, wordt melding gemaakt van dit journaal als het langwerpige journaal van Symon Lambertsen.
- 45** Fragment van een reisjournaal, gehouden op de *Hollandia*.
1599 februari 26 - 1599 juli 17. 1 stuk
N.B. Uit de aantekeningen o.a. van 7, 8 en 25 juni 1599 blijkt door vergelijking met het reisjournaal, gehouden op de *Hollandia* door schipper Symon Lambertsz. Mau, dat op hetzelfde schip ook dit dagboek gehouden is; vermoedelijk is het van een onderstuurman, gelijk uit de aantekening van 4 juni valt op te maken.
- 46** Reisjournaal, gehouden op de Amsterdam en sedert 1599 januari 10 op de Vriesland door Jacob Pietersz., stuurman, later schipper.
1598 mei 2 - 1599 juli 17. 1 deel
N.B. Dat dit journaal gehouden moet zijn door een stuurman, die zich op de heenreis waarschijnlijk op de Amsterdam en op de verdere reis op de Vriesland bevond, blijkt uit de aantekeningen o.a. van 20 november 1598 en 9 februari 1599. De journaalhouder is dus geweest Jacob Pietersz., aanvankelijk stuurman op de Amsterdam, daarna - krachtens besluit van 4 januari 1599 - overgegaan als stuurman op de Vriesland en vervolgens, in februari 1599, ter vervanging van den overleden schipper als diens opvolger aangesteld. Het dagboek is evenwel niet door Jacob Pietersz. zelf geschreven, gelijk de vergelijking van het schrift met dat zijner handteekening uitwijst; deze handteekening komt voor onder de verklaring van 8 december 1599 en het accoord van 21 januari 1601, behoorend tot de stukken der vierde voyage, waaraan Jacob Pietersz. als schipper op de Vriesland deelnam.
Achter in het journaal is een kaart van de reede van het eiland Mauritius; van deze kaart wordt melding in Leupe's Inventaris der Verzameling Kaarten berustende in het Rijksarchief, Eerste gedeelte ('s-Gravenhage 1867), n°. 331. Onder de dagboeken, in augustus 1599 aan Plancius overhandigd, wordt genoemd het journaal van Jacob Pietersz. schipper.
- d. STUKKEN ONTVANGEN VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN
GELDERLAND EN ZEELAND.*
- 47** Resolutiën van den Breeden Raad, vergaderd op het schip *Mauritius*.
1598 juni. 1 stuk
N.B. In dorso van deze resolutiën, ter ordonnantie van den Breeden Raad geteekend door Cornelis van Emskerck, heeft deze aangetekend: Jacob Heemskerck. Op dit voor Jacob Heemskerck bestemde stuk heeft deze geschreven: Orde van een Ransoen wijn ende straffe v. het plockharen.
- 48** Resolutiën van den Breeden Raad, vergaderd op het schip *Amsterdam*.
1598 augustus 13. 1 stuk
N.B. In dorso van dit stuk, ter ordonnantie van den Breeden Raad geteekend door F. van der Does, heeft Jacob Heemskerck geschreven: Ordonnancie van wijn ende water gedaen den 13 augustii a^o. 98.

- 49** Brief van Wybrant van Warwijck in het schip Amsterdam aan Jacob Heemskerck. Met duplicaat.
1599 mei 8. 2 stukken
N.B. Gedrukt: De Jonge. *OpkomstII*, p. 448-454.
- 50** Concept-memories van de propoosten met koningen, gouveneurs, sabandars en oppercommies en andere edelen op Java, Ambonia en Banda. Benevens advies over het drijven van koopmanschap aldaar, gesteld door Jacob Heemskerck.
Ongedateerd
1599 januari 12 - 1599 maart 15. 1 stuk
N.B. Blijkens het handschrift geschreven door Heemskerck. Het advies is gedrukt bij: De Jonge. *OpkomstII*, p. 448-454
- 51** Reisjournaal, gehouden op de Gelderland door Jacob Heemskerck, oppercommies, later vice-generaal.
1598 mei 1 - 1600 mei 19.
N.B. Dat dit journaal eigenhandig gehouden moet zijn op de Gelderland door Jacob Heemskerck, aanvankelijk oppercommies en sedert 4 januari 1599 vice-generaal op de Gelderland, blijkt o.a. uit het aangeteekende op 4 januari 1599 en uit eene vergelijking van het schrift met dat van de brieven, door Jacob Heemskerck eihgenhandig geschreven en onderteekend.
Gedeeltelijk gedrukt bij: De Jonge. *OpkomstII*, p. 385-448.
- 52** Reisjournaal, gehouden op de Gelderland volgens aanwijzingen van Evert Teunisz., stuurman.
1598 mei 1 - 1598 oktober 1. 1 deel
N.B. Het dagboek draagt tot opschrift "Journaal voor Evert Teunisz.", benevens het monogram: A. S. V. W. Zooals uit de aantekeningen van 22, 23, 26 en 28 september blijkt, was Evert Teunisz. stuurman van de Gelderland. Zelf was deze de schrijfkunst niet of weinig machtig, gelijk zijn merkteeken onder den brief van 4 december 1600 (behoorend tot de stukken betreffende de vierde voyage, waaraan Evert Teunisz. als stuurman op de Amsterdam deelnam) uitwijst. Het reisjournaal is tot 14 augustus 1598 geschreven door Augustijn Stalpart van der Wiele; dit blijkt na de vergelijking van het handschrift met dat van de brieven, door dezen eigenhandig geschreven en onderteekend; op dezen schrijver wijst bovendien het monogram A.S.V.W., dat aan het opschrift is toegevoegd. Uit de aantekening van 31 juli valt op te maken, dat het journaal volgens aanwijzingen van Evert Teunisz. is gehouden. Dit geschiedt ook van 15 augustus 1598 af, wanneer een ander handschrift aanvangt. Betreffende den schrijver van het tweede gedeelte van het reisjournaal sedert 15 augustus heeft dr. A.C. Oudemans in diens opstel: *Iets over de journalen van Van Neck en anderen (Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis*, Reeks V, deel 5, 1918) geopperd, dat Hans Bouwer dit stuk zoude geschreven hebben; met deze onderstelling is in strijd het handschrift, dat niet gelijk is aan dat van Bouwer, gelijk wij dit kennen uit bescheiden, door dezen eigenhandig geschreven en onderteekend. (Zie o.a. brief van 13 april 1600.)
- 53** Reisjournaal, gehouden op de Vriesland en sedert 1599 januari 8 op de Zeeland door Jan Cornelisz. May, schipper.
1598 mei 1 - 1600 april 14. 1 deel
N.B. Op 31 januari 1599 en 14 april 1600 is het journaal onderteekend door Jan Cornelissen May. Deze was op de heenreis schipper van de Vriesland; krachtens besluit van 5 januari 1599 werd hij overgeplaatst als schipper op de Zeeland. Op het door Jan Cornelisz. May eigenhandig geschreven journaal is door bewindhebber Renier Pauw aangeteekend: Schipper Jan Cornelisen sijn Journael, entfangen adi 27 mey anno 1600.

- 54** Reisjournaal, gehouden op de Zeeland door Philips Grimmaert, stuurman.
1598 mei 1 - 1600 april 30. 1 deel
N.B. Dat dit reisjournaal gehouden moet zijn op de Zeeland door den stuurman van het schip, blijkt uit de aantekeningen o.a. van 31 juli, 2 oktober 1598, 1 februari, 20 mei, 21 mei, 29 november 1599. Van dezen stuurman is een brief bewaard gebleven d.d. 18 januari 1599, ondertekend Philips Grimmaert, in wiens hand de slot-regels van den brief geschrven zijn. Door vergelijking met dit handschrift blijkt, dat slechts het slot-gedeelte van het reisjournaal door Grimmaert zelf is geschreven, te weten de aantekeningen over 13-30 april 1600; verder zijn van zijn hand de landopdoeningen en aantekeningen voorin het reisjournaal. Van de hand van den mede-opvarende op de Zeeland, die voor Grimmaert het journaal heeft geschreven, zijn blijkbaar de onafgewerkte kaartjes voor in het dagboek.
Over het copiëeren der aantekeningen van Philips Grimmaert komt eene mededeeling voor op 6 november 1599; daar staat namelijk aangetekend, dat het door Grimmaert gehouden boek over boord was gevallen, zoodat enkele aantekeningen destijds niet gecopiëerd hadden kunnen worden.

*e. STUKKEN ONTVANGEN VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN
AMSTERDAM EN UTRECHT.*

- 55** Brief van Philips Grimmaert aan Wybrant van Warwijck.
1599 januari 18. 1 stuk
- 56** Brief van Albert ten Haeghe in het schip Zeeland aan Wybrant van Warwijck.
Met duplicaat.
1599 februari 4. 2 stukken
- 57** Verhaal van propoosten met de regeerders van Ambonia en den koning van Ternate in 1599 door Wybrant van Warwijck.
Ongedateerd. 1 stuk
N.B. Blijkens het handschrift geschreven door Van Warwijck.
Gedrukt: De Jonge. *OpkomstII*, p. 381-385.
- 58** Register van sententiën van het College van de justitie op het schip Utrecht.
1599 maart 1 -1600 augustus 4. 1 deel
N.B. Hierin drie losse stukken 1599 november 1599 november 27 - 1600 januari 7.
- 59** Verklaring van Jan Cornelisz. May, schipper van de Zeelandia, afgelegd op het schip Utrecht ten behoeve van Albert ten Haeghe.
1599 maart4. 1 stuk

- 60** Reisjournaal, gehouden op de Vriesland en sedert 1599 januari 8 op de Amsterdam door Heyndrick Dircxz. Jolinck, stuurman.
1598 mei 11 - 1600 augustus 14. 1 deel
N.B. Het bovenschrift luidt: "Journaal ofte schipvaart van een Oostindische reyse gedaen van Heyndrick Dirrecksen Jolinck van Zutphenanno 1598". Deze was stuurman op de Vriesland en ging krachtens besluit van 4 januari 1599 over op de Amsterdam.
Aan het journaal gaat vooraf eene beschrijving van Jolinck's leven sedert 1580. Deze autobiographie is gedrukt in het opstel van S. P. L'Honoré Naber. *De reizen van "Heydrick Derrecksen Jolinck" van Zutphen.* (*Marineblad*, Jaargang 1909-1910, Aflevering 6). Betreffende zijn verderen levensloop zie men de aantekening bij Inv. nos. 135-136.
Dit exemplaar van het dagboek is niet door Heyndrick Dircxz. Jolinck eigenhandig geschreven, gelijke eene vergelijking van het handschrift met dat zijner handteekening Hendrick Dyrricksoen onder de akte van sententie van 30 december 1599 uitwijst; het is echter blijkbaar een gelijktijdig afschrift.
Voor het Algemeen Rijksarchief verworven door aankoop van den boekhandelaar R.W.P. de Vries en Zonen te Amsterdam. (*Verslag* 1904, Aanwinsten n°. LXIV.)
- 61** Reisjournaal, gehouden op de Zeeland en sedert 1599 februari 24 op de Utrecht door Albert ten Haeghe, commies.
1598 mei 1 - 1600 augustus 30. 1 deel
N.B. Onder het aangeteekende op 4 februari 1599 staat overgenomen een door den houder van het journaal geschreven brief, ondertekend Albert ten Haeghe. Deze was op de heerreis commies op de Zeeland; 24 februari 1599 werd hij overgeplaatst op de Utrecht.
- 62** Reisjournaal, gehouden op de Utrecht door Reyer Cornelisz., stuurman.
1598 mei 1 - 1600 augustus 19. 1 deel
N.B. Dit reisjournaal is in gelijktijdig ander handschrift gemerkt: Journael Reyer Cornelisz. Deze was stuurman op de Utrecht. Dat het opschrift juist is, blijkt uit den inhoud van het journaal en uit de gelijkheid van het schrift van het dagboek met dat van de handteekening van Reyer Cornelisz., voorkomend onder de akte van 24 april 1598.
- f. STUKKEN ONTVANGEN UIT DE LOGES.*
- (1) Banda**
- 63** Brieven van Adriaen van Veen op de Banda aan Jacob van Neck en aan Jacob Heemskerck te Amsterdam.
1600 september 15. 2 stukken
N.B. Bij het adres staat aageteekend, dat de verzending geschiedt "met vrundt"; hiermede is bedoeld het schip De Maan van de derde voyage.
De brief aan Heemskerck gedrukt: De Jonge. *Opkomst* II, p. 465-467.
- 64** Relas van hetgeen door Adriaen van Veen op Banda verhandeld is met Steven van der Hagen en Cornelis Heynsz. alias Proncker, met copie der briefwisseling.
1600 mei 9 - 1600 september . 2 stukken
- 65** Schuldbekentenis wegens koop van wapenen door die van Poeloe-Run en Poeloe-Ay, 1600 februari, met brief van Adriaen van Veen in Lonthor op Banda aan Isaac Gillesz., koopgezel op Poeloe-Ay.
1600 februari 11. 2 stukken
- 66** Brief aan Augustijn Stalpart van de Wiele in Lonthor op Banda aan Isaac

- Gillesz., koopgezel op Poeloe-Ay.
1600 juni 2. 1 stuk
- 67** Rekening, gedaan door Augustijn Stalpart van de Wiele aan Adriaen van Veen wegens goederen, hem in Banda overgegeven door vice-admiraal Jacob Heemskerck en verhandeld, opgemaakt 1600 december 16.
1599 juli 1 - 1600 december 16. 1 stuk
- 68** Schuldboek wegens goederen in Lonthor op Banda verkocht voor noten, nagelen en foelie.
1599 juli 12 - 1602 juni 22. 1 deel
N.B. Blijkens aantekening buitenop is hiervan copie gelaten aan Arent Wolphertsz. (van de Moluksche vloot der voyage onder admiraal Wolphert Hermansz.).
- 69** Schuldboek wegens wapenen, in Lonthor op Banda verkocht voor noten, nagelen en foelie.
1600 januari 12 - 1602 juni 20. 1 deel
N.B. Blijkens aantekening buitenop hiervan copie gelaten aan Arent Wolphertsz.
- 70** Rekening, gedaan door Adriaen van Veen aan Bewindhebberen wegens goederen, hem in Banda overgegeven door vice-admiraal Jacob van Heemskercken verhandeld; door van Veen geteekend in 1603.
1599 juli 3 - 1602 juni 25. 1 stuk
- 71** Brief van Bewindhebberen aan Adriaen van Veen c.s., houdende last tot samenwerking met de vloot van vijf schepen onder admiraal Wolphert Hermansz.
1600 november 20. 1 stuk
N.B. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 529-530 (datum aldaar foutief overgenomen).
- (2) Ternate**
- 72** Brief aan Franc van der Doed op Ternate aan Bewindhebberen.
1602 september 22. 1 stuk
N.B. Het jaartal der dateering, dat onduidelijk leesbaar is, blijkt uit den inhoud van het schrijven. Bij het adres staat angeteekend, dat de verzending geschiedt "met vrundt"; hiermede is bedoeld het schip Utrecht, behoorend tot de Moluksche Vloot der voyage onder admiraal Wolphert Hermansz.

3. STUKKEN BETREFFENDE DE DERDE VOYAGE (UITREEDING DOOR DE OUDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE IN 1599).

De drie schepen der derde voyage: De Zon (admiraalschip van Steven van der Haghen), De Maan (vice-admiraalschip van Cornelis Heynsz. alias Proncker) en het jacht De Morgenster staken begin april 1599 in zee. Zij kwamen 13 maart 1600 op de reede voor Bantam, vanwaar zij 28 maart vertrokken naar de Molukken. Het admiraalschip De Zon bereikte 2 mei 1600 Amboina, terwijl De Maan en De Morgenster op 9 mei aan Banda (Lonthor) arriveerden. Op de Banda-eilanden trof men Adriaen van Veen en Augustijn Stalpart van der Wiele. aldaar achtergebleven voor de koopmanschap der tweede voyage. De Maan en De Morgenster voegden zich bij De Zon op 18 september 1600; gezamenlijk verlieten de drie schepen Amboina den 6en october. Op dit eiland had men op Hitoe eene sterkte gebouwd, waarin als gezaghebber gesteld werd Jan Dircxz. Sonnenbergh (als onderstuurman en zieketrooster indertijd in dienst getreden). De drie schepen arriveerden 19 november 1600 voor Bantam. Zij gingen vandaar 14 januari 1601 naar patria zeil, gezamenlijk met twee schepen der vierde voyage onder admiraal Jacob Wilckens en twee der Nieuwe Brabantsche Compagnie onder Pieter Both, met welke op 21 januari in Straat Sunda bepalingen over het varen in compagnieschap werden vastgesteld. [13] Begin september 1601 kwam men in Holland aan.

Sonnenbergh en de zijnen verlieten Ambon in het begin van den zomer 1601 op de Hollandia, het schip van den vice-admiraal Cornelis van Heemskerck der vierde voyage.

73

Brief van Steven van der Haghen op de reede voor "Capo de Lobo Conzalves" aan Jan Jansz. Karel te Amsterdam.

1599 juli 22.

1 stuk

N.B. Blijkens aantekening in dorso ontvangen 24 januari 1600.
Gedrukt: De Jonge. *OpkomstII*, p. 456-459.

-
13. Hetgeen medegedeeld wordt door De Jonge, *Opkomst II*, p. 465, is niet geheel juist. Zie betreffende de schepen op 19 November 1600 en 14 Januari 1601: het reisjournaal gehouden op De Morgenster en den brief van Cornelis Eemskerck, November-December 1600 (behoorend tot de stukken betreffende de vierde voyage).
14. ¹⁾ Hetgeen medegedeeld wordt door De Jonge. *OpkomstII*, p. 465, is niet geheel juist. Zie betreffende de schepen op 19 november 1600 en 14 januari 1601: het reisjournaal gehouden op De Morgenster en den brief van Cornelis van Heemskerck november-december 1600 (behoorende tot de stukken betreffende de vierde voyage).

- 74** Brief van Bewindhebberen aan admiraal Jacob van Neck en diens Raad, met verzoek om admiraal Steven van der Haghen in alles behulpzaam te willen zijn.
1599 april 3. 1 stuk
N.B. Van der Haghen heeft dezen hem medegegeven brief niet aan Van Neck kunnen overgeven.
- 75** Resolutie van admiraal Steven van der Haghen en zijn Privé Raad.
1599 oktober 29. 1 stuk
- 76** Brief van Wybrant van Warwijck in het schip Aamsterdam voor Bantam aan den hem nog onbekenden "capiteyn principal der schepen van Amsterdam van de Oude Compagnie van Verre in Bantam".
1600 januari 20. 1 stuk
N.B. Gedrukt: De Jonge. *OpkomstII*, p. 377-380.
- 77** Brief aan Bewindhebberen aan admiraal Steven van der Haghen en diens Raad, met verzoek om admiraal Jacob Wilckens in alles behulpzaam te willen zijn en overleg te plegen over negotie.
1599 november 27. 1 stuk
- 78** Brieven aan Steven van der Haghen, geschreven door: Adriaen van Veen in Banda ; Cornelisz. Heynsz. alias Proncker, ; Cornelis Heynsz. alias Proncker en Michiel Poppe in Banda ; Gerryt Banninck te Loehoe ; Luis Montez te Cambelo ; Claes Evertsz. ; Frans Jacobsz.
1600 mei 11, 22, september 15. 1600 mei. 1600 juli 1 stuk
19.1600 augustus 12, 19, 26, 29, september 2, 5, 8,
9, 10, 13, 16.1600 augustus 19, 25, 28, september 6,
9, 12.1600 september 4.1600 september 9.
- 79** Memorie van Augustijn Stalpart van der Wiele voor Jan Dircxz. Sonnenbergh, met bijgevoegde lijst van medicamenten.
(1600 zomer.) 2 stukken
- 80** Brieven aan Cornelis Heynsz. alias Proncker geschreven door: Adriaen van Veen in Banda ; Augustijn Stalpart van der Wiele in Banda-Neira ; Dirck Florisz.,
1600 augustus 11, 16.1600 augustus 11.1600 1 omslag
augustus 29.
- 81** Accoord tusschen Adriaen van Veen en Cornelis Heynsz. alias Proncker c.s. betreffende het vervoer van muscaat-noten en foelie met De Morgenster en De Wassende Maan van Banda naar Patria.
1600 september 15. 1 stuk
N.B. In dorso gemerkt: "Contract tusschen ons ende Sr. Veen.

-
- 82** Contract tusschen admiraal Jacob Wilckens, vice-admiraal Cornelis van Heemskerck en den Raad van hunne vier schepen van wegen de Bewindhebberen van de Oude Compagnie en Generaal Pieter Both en den Raad van zijne twee schepen van wegen de Bewindhebberen van de Nieuwe Compagnie eenerzijds en admiraal Steven van der Haghe en den Raad van zijne drie schepen van wegen de Bewindhebberen van de Oude Compagnie anderzijds over het inkoop van peper, gesloten voor Bantam.
1600 november (27). 1 stuk
- 83** Contract tusschen admiraal Jacob Wilckens en den Raad van zijne twee schepen van wegen de Bewindhebberen van de Oude Compagnie eenerzijds en admiraal Steven van der Haghen en den Raad van zijne drie schepen van wegen de Bewindhebberen van de Oude Compagnie anderzijds over het laden van peper, gesloten te Bantam.
1601 januari 8. 1 stuk
- 84** Accoord tusschen admiraal Jacob Wilckens, admiraal Steven van der Haghen en generaal Pieter Both over het varen in compagnieschap, gesloten in Straat Sunda.
1601 januari 21. 1 stuk
- 85** Rekeningen wegens de negotie van De Maan over en van De Morgenster over en van de Morgenster over
1600 juni 10 - 1600 november 25. 1600 juli 6 - 1600 november 25. 1 deel
- 86** Rekening wegens de negotie van de Zon over
1600 maart 20 - 1601 januari 11. 1 deel

87

Reisjournaal gehouden op De Morgenster.
1599 april 6 - 1601 september 4.

1 deel

N.B. Dat dit journaal gehouden is op het jacht De Morgenster, blijkt o.a. uit de aantekeningen van 24 juni, 1 november 1599, 9 januari, 4, 8 maart 1600. Van zich zelf in den eersten persoon maakt de schrijver melding o.a. op 22, 26 november, 11, 13, 16, 18 december 1599, 15 maart 1600, 6 juni, 12 augustus 1601. Volgens deze aantekeningen behoorde de schrijver waarschijnlijk tot de groep van de commiezen voor de koopmanschap, daar hij tegelijk met commiezen (kooplieden) opdrachten krijgt. Uit het aangeteekende op 11 december 1599 blijkt, dat hij niet de schipper was van het jacht, op 24 en 27 februari 1600, dat hij niet de stuurman was. Wie als commiezen voor de koopmanschap of in dergelijke betrekking op de Morgenster gesteld waren, staat aangegeven in het resolutieregister van Bewindhebbers op folio 44; aldaar worden genoemd: Guert Backer (op 16 maart 1599 aangenomen zonder vermelding van hoedanigheid), Frans Jacobsz. Afkomstig van Edam (op 25 januari 1599 aan genomen als onderkoopman en onderstuurman) en Dirck Florisz. Dat het journaal niet geschreven is door Frans Jacobsz. noch door Dirck Florisz. wijst het handschrift hunner brieven uit, die bewaard zijn gebleven bij de bescheiden van de scheepstocht (zie inv. nos. 78 en 80). Dat Dirck Florisz. het journaal niet gehouden heeft, blijkt bovendien uit de aantekening op 15 maart 1600, waar de houder zichzelf en Dirck Florisz. vermeldt; desgelijks spreekt hij op 12 augustus 1601 over Frans, met wien blijkbaar Frans Jacobsz. bedoeld is. Als mogelijk houder van het journaal komt dus het meest in aanmerking Guert Bakker. Er is evenwel eene aantekening in het journaal, die niet geheel met deze conclusie strookt: op 3 mei 1600 deelt de schrijver mede, dat naar het schip van den vice-admiraal ontboden zijn: Jan Cornelisz. Melcknap (schipper van De Morgenster), Guerd Bakker en Frans Jacobsz.; op deze plaats zou de journaalhouder zich zelf dus niet in den eersten persoon hebben vermeld. Toch sluit zoodanige vermelding het auteurschap van Guert Backer niet uit. Bij gebrek aan bescheiden met Guert Bakker's handteekening is de kwestie niet met zekerheid uit te maken; degelijke bescheiden worden ook niet aangetroffen bij de stukken der uitreiding van de 14 schepen onder Van Warwijck-De Weert van 1602, waarop Backer als koopman op De Maan (schipper Jan Cornelisz. Melcknap), noch bij die van de scheepstocht onder Paulus van Caerden van 1606, waarop hij als opperkoopman medeging. Gedeelten van het journaal, gehouden op De Morgenster, zijn in gewijzigde spelling gedrukt bij: De Jonge, *Opkomst* III, p. 459-465.

-
15. De vice-admiraal ondertekende zich in de stukken der eerste en der tweede voyage, welke hij medemaakte: Cornelis van Eemskerck (in latijnsche letter). In November 1599 wijzigt hij zijn naamteekening in Cornelis Heemskerck (in latijnsche letter), in December 1599 schrijft hij zich eveneens aldus in nederduitschen letter. In November 1600 luidt zijne ondertekening: Cornelis van Heemskerck (in nederduitsche letter); in December 1600 en September 1601 blijkt hij tot zijne oorspronkelijke naamteekening Cornelis van Eemskerck (in latijnsche letter) te zijn teruggekeerd. In aantekeningen gepubliceerd door J.W. IJzerman in Tijdschrift Koninkl. Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Tweede Serie, deel XXIX (1921), heeft deze opgehelderd de verwarring van Cornelis Hendricxz. Heemskerck (broeder van Jacob Heemskerck) met Cornelis van Eemskerck.

4. STUKKEN BETREFFENDE DE VIERDE VOYAGE (UITREEDING DOOR DE OUDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE IN 1599 EN 1600).

N.B. De tien schepen der vierde voyage werden in twee gedeelten uitgereed; vier er van: Mauritius (admiraalschip van Jacob Wilckens), Hollandia (vice-admiraalschip van Cornelis van Eemskerck [15] , Friesland en het jacht Overijsel staken op 21 december 1599 in zee. Den 28sten juni 1600 volgden de zes schepen Amsterdam (admiraalschip van Jacob Cornelisz. van Neck), Dordrecht (vice-admiraalschip van Cornelis van Foreest), Haarlem, Delft, Leiden en het jacht Gouda.

De schepen van Wilckens kwamen 1 september 1600, na een kort oponthoud voor Atjeh op de reede voor Bantam aan. Het admiraalschip Mauritius en de Friesland werden daar geladen; beide schepen gingen 14 januari 1601 naar patria zeil, gezamenlijk met de drie schepen der derde voyage onder admiraal Steven van der Haghen en twee schepen de Nieuwe Brabantsche Compagnie onder Pieter Both. In Bantam werd achtergelaten Claes Symonsz. Meebael.

Volgens besluit van 26 november 1600 zouden de Hollandia en het jacht Overijsel, onder het gezag van Cornelis van Eemskerck als admiraal, naar de Molukken doorgaan. Van Bantam vertrokken deze schepen 6 december 1600 met bestemming naar Amboina, alwaar zij 2 januari 1601 arriveerden. Op Ambon trof men Jan Dirckxz. Sonnenberg, kapitein in het kasteel Van Verre, van de derde voyage aldaar gebleven.

In juni 1601 verlieten de Hollandia en Overijsel Amboina, de bezetting van het kasteel medenemend. Na een bezoek aan Bali te hebben gebracht arriveerden deze schepen einde juli voor Bantam. Op 9 september 1601 werd de terugreis naar het moederland aanvaard. Te Bantam bleef Jan Lambertsz. Vloots met enkele gezellen achter.

Van de zes schepen, in juni 1600 uitgezeild, arriveerden het admiraalschip Amsterdam, de Delft en de Gouda einde maart 1600 voor Bantam. De Delft werd onmiddellijk geladen en keerde spoedig daarop naar patria terug.

De admiraal Jacob Cornelisz. van Neck zeilde met de Amsterdam en het jacht Gouda op 2 april door naar Ternate, alwaar de schepen begin juni 1601 aankwamen. Zij vonden daar Frank van der Does, van de tweede voyage op het eiland gebleven. De Amsterdam en Gouda verlieten Ternate op 31 juli 1601, met achterlating van Jan Pietersz. Snyer en Cristiaen Adriaensz. den Dorst. Op 7 november 1601 bereikte de twee schepen Patani. Zij vertrokken vandaar 23 augustus 1602; voor den handel bleven Daniël van der Lecq en Pieter

-
15. De vice-admiraal ondertekende zich in de stukken der eerste en der tweede voyage, welke hij medemaakte: Cornelis van Eemskerck (in latijnsche letter). In November 1599 wijzigt hij zijn naamteekening in Cornelis Heemskerck (in latijnsche letter), in December 1599 schrijft hij zich eveneens aldus in nederduitschen letter. In November 1600 luidt zijne ondertekening: Cornelis van Heemskerck (in nederduitsche letter); in December 1600 en September 1601 blijkt hij tot zijne oorspronkelijke naamteekening Cornelis van Eemskerck (in latijnsche letter) te zijn teruggekeerd. In aantekeningen gepubliceerd door J.W. IJzerman in Tijdschrift Koninkl. Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Tweede Serie, deel XXIX (1921), heeft deze opgehelderd de verwarring van Cornelis Hendricxz. Heemskerck (broeder van Jacob Heemskerck) met Cornelis van Eemskerck.

Walichsz. achter. Midden november 1602 kwamen de Amsterdam en Gouda voor Bantam; in het begin van de volgende maand verlieten zij Indië en arriveerden juli 1603 in het moederland.

De drie schepen Dordrecht, Haarlem en Leiden, die in oktober 1600 nabij het eiland Annobon waren achtergebleven, kwamen op 9 augustus 1601 voor Bantam. De Dordrecht, het vice-admiraalschip van Cornelis van Foreest, bleef aldaar om lading in te nemen en keerde vervolgens naar het vaderland terug, gezamenlijk met twee schepen der Nieuwe Brabantsche Compagnie, de Zwarte Arendt en de Witte Arendt. De Haarlem en Leiden zeilden nog in augustus 1601 door met opdracht naar China; zij stonden onder het gezag van Gaspar Groensbergen, koopman op de Haarlem, dien wij sedert dien als admiraal vinden aangeduid. Na een langdurigen tocht langs de kusten van Achter-Indië en Indo-China kwamen de beide schepen einde december 1602 voor Patani. Vandaar vertrokken zij begin september 1603 naar Bantam; de Haarlem bleek evenwel niet meer zeewaardig en moest terugkeeren. In Patani kreeg Groensbergen gelegenheid de koopmanschappen uit de Haarlem te doen overladen op het schip Zieriksee onder vice-admiraal Cornelis Pietersz. (van de Rekening der 14 schepen, uitgereed door de Generale Vereenigde O. I. Compagnie), dat december 1603 naar Bantam vertrok` [16]. De Haarlem werd in januari 1604 achter de Hollansche loge te Patani verbrand.

Het schip Leiden was op 15 november 1603 voor Bantam gekomen; vandaar zeilde het 27 januari naar patria. Toen de Leiden als negende en laatste schip der vierde voyage einde augustus 1604 in het vaderland arriveerde, was het laatste schip van de uitreeding de Geüniëerde Compagnie, de Witte Leeuw onder admiraal Jacob van Heemskerck, daar reeds uit O.-Indië teruggekeerd.

a. STUKKEN BETREFFENDE DE UITREEDING.

88	Rekening van uitgaven, gedaan door Pieter Hasselaer voor de equipage van de tien schepen der vierde voyage. Opgemaakt 1601 januari.
1599 augustus 16 - 1600 mei 19.	1 stuk
89	Rekening van uitgaven, gedaan door Arent ten Grotenhuys voor de bemanning van de tien schepen der vierde voyage volgens de monsterrollen, in de rekening overgenomen, goedgekeurd.
(1600) juli 25.	1 deel
90	Akte van belofte van eenigheid, door den vice-admiraal Cornelis van Eemskerck, kooplieden en schippers der vier schepen gedaan.
1599 december 8.	1 stuk
91	Instructie voor den admiraal Jacob van Neck en den Breeden Raad der zes schepen, door Bewindhebbers gearresteerd.
1600 juni 11.	1 stuk

16. Vermoedelijk is ook Groensbergen op dit schip medegekomen naar Bantam; wij vernemen althans, dat hij aldaar April 1604 is komen te overlijden.

b. *STUKKEN ONTVANGEN VAN DE SCHEPEN OP REIS.*

- 92** Brieven van Cornelis van Eemskerck aan Bewindhebberen.
(1600 tusschen november 27 en december 6.) 2 stukken
N.B. Een dezer brieven, bevattend het reisverhaal, is gedrukt bij: De Jonge.
OpkomstII, p. 467-470. Bij het adres van den anderen brief heeft Van Eemskerck
geschreven, dat de verzending er van geschiedt "per amys"; blijkens den inhoud
van den brief is hiermede bedoeld het schip De Maan van de derde voyage.
- 93** Brief van Evert Theunisz., stuurman op de Amsterdam, aan zijne huisvrouw te
Enkhuizen.
1600 december 4. 1 stuk
- 94** Brief van Jacob van Neck voor Bantam aan Bewindhebberen.
1601 april 2. 1 stuk
N.B. Blijkens den inhoud van den brief werd deze verzonden met het schip Delft
(opperkoopman Jacob Jacobsz.). In dorso staat aangeteekend: ontvangen 26
december 1601. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst II*, p. 476-477.
- 95** Brief van Cornelis van Eemskerck aan Bewindhebberen. Met als bijlagen:
Copie-contract tusschen admiraal Cornelis van Eemskerck en Jan Dirxcs.
Sonnenbergh, kapitein van het kasteel genaamd Van Verre op Amboina,
Betreffende vervoer van nagelen. ; Copie-certificaat van den gouverneur
(kapitein) van Hitoe op Amboina betreffende hetgeen met admiraal Cornelis
van Eemskerck overeen gekomen is. ; Copie-vertaling van den brief van den
koning van Baliaan den "Coninck van Hollant".
1602 maart 1. 1601 juni 6. 1601 juni 9. 1601 juli 7. 4 stukken
N.B. Deze stukken, behalve het contract van 1601 juni 6, gedrukt bij: De Jonge.
OpkomstII, p. 470-474 (de dateering van het certificaat aldaar niet juist
overgenomen). Het copie-certificaat van 1601 juni 9 en de copie-brief van 1601
juli 7 zijn ook gedrukt bij: Heeres. *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum*
1596-1650. I, p. 13-15.

c. *STUKKEN VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN MAURITIUS EN FRIESLAND.*

- 96** Brief van Bewindhebberen aan admiraal Wybrant van Warwijck, houdend o.a.
verzoek om admiraal Jacob Wilckens in alles behulpzaam te willen zijn.
1599 november 27. 1 stuk
N.B. Wilckens heeft dezen hem medegegeven brief niet aan Van Warwijck
kunnen overgeven.
- 97** Accoord tusschen admiraal Wilckens, admiraal Steven van der Haghen en
generaal Pieter Both over het varen in compagnieschap, gesloten in Straat
Sunda.
1601 januari 21. 1 stuk
- 98** Resolutie genomen door het geheele raadscollege der schepen van Wilckens,
Van der Haghen en Both, vergaderd in het schip van Wilckens, als toen
admiraal-generaal zijnde.
1601 augustus 3. 1 stuk

*d. STUKKEN ONTVANGEN VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN
HOLLANDIA EN OVERIJSSEL.*

- 99** Instructie voor den admiraal Cornelis van Eemskerck en Breeden Raad, door hen beëdigd voor Bantam.
1600 december 6. 1 stuk
N.B. Voor deze instructie is gebruik gemaakt van een ander document, namelijk de Instructie voor den admiraal Jacob Wilckens en Breeden Raad, door Bewindhebbers gearresteerd 1599 november 16.
- 100** Cargalijst van de koopmanschappen in de Overijsel.
1599 december. 1 stuk
- 101** Brieven van Cornelis van Eemskerck aan Pieter Dirckx. Emaus te Loehoe.
1601 januari 21 - 1601 februari 9. 1 omslag
- 102** Brieven van Jan Lambertsz. Vloots te Loehoe aan Cornelis van Eemskerck.
1601 januari 28 - 1601 maart 25. 3 stukken
- 103** Brief van Cornelis van Eemskerck aan Jan Lambertsz. Vloots te Loehoe.
1601 april 26. 1 stuk
- 104** Contract tusschen admiraal Cornelis van Eemskerck en Jan Dirckx. Sonnenbergh, kapitein van het kasteel genaamd Van Verre op Amboina, betreffende vervoer van nagelen.
1601 juni 6. 1 stuk
- 105** Copie-verklaringen betreffende verrichtingen op Bali, afgelegd ten verzoeken van Cornelis van Eemskerck op
1601 juli 12 en september 9. 2 stukken
N.B. Gedrukt in het opstel van J. F. L. de Balbian Verster.
Een Amsterdamer als Pionier op Bali. (Emanuel Rodenburg 1598-1601.)
(Negende Jaarboek van de Vereeniging Amstelodanum.)
- 106** Brief van Cornelis van Eemskerck aan Jan Lambertsz. Vloots. ; Brief van Jan Lambertsz. Vloots aan Cornelis van Eemskerck.
1601 september 26. 1601 september. 2 stukken.
- 107** Order voor het zeilen der schepen, vastgesteld op de Hollandia.
1601 oktober 1. 1 stuk
- 108** Brief van Cornelis van Eemskerck aan den bevelhebber der Staatse schepen, houdend aanbeveling van de Overijsel, geschreven op 28 graden Noordebreedte.
1602 maart 18. 1 stuk
- 109** Reisjournaal, gehouden op de Overijsel.
1599 december 21 - 1602 maart 21. 1 deel
N.B. Het aangeteekende op 10 mei 1600 maakt het waarschijnlijk, dat dit journaal, hetwelk blijkens de periode, waarover het loopt, gehouden moet zijn op het schip Hollandia of op het jacht Overijsel, van dit laatste afkomstig is: het journaal is blijkbaar door den stuurman gehouden.
De aantekening van 6 december 1600 is in ander handschrift dan het overige gedeelte.

e. *STUKKEN ONTVANGEN VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN.*

- 110** Resolutie van den Admiraal en Raad betreffende het drinken van het rantsoen wijn.
1601 maart 3. 1 stuk
N.B. Blijkens aantekening in dorso "gepubliceert in onsen schepe Gouda".
- 111** Brief van Jan Lambertsz. Vloots voor Bantam aan Admiraal en Raden.
1601 juli 22. 1 stuk
N.B. Blijkens den inhoud is deze brief vermoedelijk gericht aan Jacob van Neck.
- 112** Brief van Bewindhebber en admiraal Jacob van Neck, houdend o.a. verzoek om admiraal Jacob Heemskerck in alles behulpzaam te willen zijn.
1601 april 13. 1 stuk
N.B. Heemskerck kan dezen hem medegegeven brief in augustus 1602 voor Patani aan Van Neck hebben ovegegeven.
- 113** Brieven van Pieter Walichsz. van Delft in Patani aan Bewindhebber en aan zijn broeder Jacob Walichsz. te Delft.
1602 augustus 4. 2 stukken
N.B. De brief aan Jacob Walichsz. gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 477-481.
- 114** Factuur van de goederen, door Jacob van Neck gelaten in Patani onder Daniel van der Lecq en Pieter Walichsz. van Delft.
1602 augustus 22. 1 katern
N.B. Gedrukt in het opstel van dr. J. W. IJzerman. *Hollandsche Prenten als handelsartikel te Patani in 1602 (Gedenkschrift uitgegeven ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan op 4 juni 1926 van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië).*
- 115** Reisverhaal, gesteld door admiraal Jacob van Neck voor Bewindhebber.
1600 juni 28 - 1603 juli 15. 1 deel
N.B. Blijkens het handschrift door Jacob van Neck eigenhandig geschreven behalve de laatste twee en een halve pagina. Van pagina 16 onderaan af (wanneer het afschrijven van het reisverhaal gevorderd is tot de aankomst voor Java) valt een gewijzigd handschrift van Van Neck op te merken; deze verandering is waarschijnlijk het gevolg geweest van de vermindering van zijne rechterhand, den admiraal toegebracht in het gevecht tegen de Portugeezen voor Ternate in juni 1601.
Het manuscript is, blijkens eene aantekening op den omslag, eigendom geweest van mr. Frederick Alewijn (bewindhebber der O. I. Compagnie ter Kamer Amsterdam 1772-1796). In 1867 is het uit den boedel van mr. F. A. baron Van Hall aan het Rijsarchief gekomen bij schenking door mr. J. G. Gleichman.

f. *STUKKEN AFKOMSTIG VAN HET SCHIP HAARLEM.*

- 116** Extract-resolutie uit het "Justitie- en Resolutieboek", genomen door den Breeden Raad van de schepen Dordrecht, Haarlem en Leiden bij Bantam in het schip Dordrecht. .
1601 augustus 9. 1 stuk
N.B. In dorso gemerkt: "resolutie van de raeden op onse 2 schepen van den breeden Raet gestelt". De twee schepen, voor welke de raden werden aangewezen, zijn : Haarlem en Leiden.
- 117** Resolutie van den Breeden Raad van de schepen Dordrecht, Haarlem en

Leiden, genomen in het schip Dordrecht.

1601 augustus 18. 1 stuk

N.B. In dorso gemerkt: "Authorisatie my van wegen den admiraal deur den Breeden Raet gegeven". Gaspar Groensbergen is degene, aan wien deze machtiging gegeven werd.

- 118** Brieven van de schippers Cornelis Claesz. en Hendrick Jansz. aan Gaspar Groensbergen en Pieter Lourisz. Hartich.
1601 januari 13 - 1602 januari 21 1 omslag
- 119** Brieven van Jeronimus Wonderer aan Gaspar Groensbergen en Pieter Lourisz. Hartich, geschreven in Chineco, Tachem, Sinoa-boven en Sinoa-basso.
1602 maart 16 - 1602 augustus 2. 1 omslag
- 120** Brieven van Albert Cornelisz. Ruyl in Tachem aan Gaspar Groensbergen.
1602 juli 14 - 1602 augustus 15. 1 omslag
- 121** Brief van Bewindhebberen aan hunne commiezen in Oost-Indië.
1602 mei 15. 1 stuk
N.B. Blijkens aantekening in dorso: ontvangen via Patani door de twee schepen naar China 13 september 1603.

g. *STUKKEN ONTVANGEN UIT DE LOGES.*

(1) Bantam.

- 122** Brief van Claes Symonsz. Meebael in Bantam aan Bewindhebberen.
1601 april 12. 1 stuk
N.B. Bij het adres staat geschreven, dat de verzending geschiedt "per amis". In dorso staat aangeteekend: "den 10den december a°. 1601 ontvangen ende waeren gesonden by Pauls van Caerden". (Deze was 12 april 1601 van Bantam zeil gegaan.)
- 123** Brief van Hendrick Noyer van Rees in Bantam aan Bewindhebberen.
1602 augustus 23. 1 stuk

(2) Ternate.

- 124** Brief van Christiaen Adriaensz. den Dorst op Ternate aan Bewindhebberen.
1602 maart 7. 1 stuk
N.B. Op den brief staat in dorso aangeteekend: "Ontfangen 26 april 1603".
- 125** Brief van Christiaen Adriaensz. den Dorst op Ternate aan Bewindhebberen.
1602 september 21. 1 stuk
- 126** Brief van Lenert Rensen op Ternate aan Bewindhebberen.
1602 september 21. 1 stuk
N.B. Blijkens den brief behoorde schrijver oorspronkelijk tot de bemanning der voyage onder admiraal Wolphert Hermansz.

(3) Patani.

- 127** Brief van Daniel van der Lecq in Patani aan Jacob van Neck te Bantam en bij diens absentie aan Bewindhebber.
circa 1602 november. 1 stuk
N.B. De vermelding van het accoord met Jacob van Heemskerck (hetwelk eveneens genoemd wordt in diens schrijven van 7 november 1602) doet vermoeden, dat Van der Lecq's brief ook destijds geschreven is.
- 128** Brief van Rochus Pietersz. in Bantam aan zijn broeder Pieter Walichsz. in Patani.
1602 november 21. 1 stuk
N.B. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 481-483. (Op p. 482, regel 16, in plaats van "Decembris" te lezen: "deser maent".)

5. STUKKEN BETREFFENDE DE VOYAGE VAN 5 SCHEPEN, UITGEREED NAAR DE MOLUKKEN DOOR DE OUDE OOST-INDISCHE IN 1601.

N.B. De vijf schepen, die als laatste uitreeding der Oude Compagnie in april 1601 naar Indië zeilden, waren: Gelderland (admiraalschip van Wolphert Hermansz.), Zeeland (vice-admiraalschip van Hans Bouwer), Utrecht en de jachten de Wachter en het Duifje. Einde december kwam de vloot voor Bantam. Na strijd tegen een Portugeesche armada geleverd te hebben, zeilden de schepen in januari 1602 door naar de Molukken; het admiraalschip benevens de beide jachten met bestemming naar Ternate; de Zeeland en Utrecht naar Banda. Aanvankelijk werd op die eilanden de koopmanschap gedreven, doch reeds in maart verzeilde de admiraal met zijn smaldeel naar de overige schepen voor Banda. Begin mei werden de Utrecht en het jacht de Wachter naar Ternate gezonden.

Met de Gelderland, Zeeland en het Duifje vertrok Wolphert Hermansz. 24 juni 1602 naar Bantam, waar hij 1 augustus aankwam. Op 25 augustus vingende drie schepen de terugreis aan; het jacht arriveerde midden februari 1603 in patria; de Gelderland en Zeeland kwamen ongeveer 2 maanden later aldaar aan.

Op Banda had men voor den handel achtergelaten den opperkoopman Arent Wolphertsz. met een paar onderkooplieden (onder wie Hendrick van der Does) benevens een 30-tal gezellen; daarentegen waren de aldaar aanwezige, van de tweede voyage afkomstige Adriaen van Veen en Augustijn Stalpart van der Wiele met de hunnen door Wophert Hermansz. medegenomen.

In Bantam liet men achter den opperkoopman Claes Gaeff (die het werk overnam van den opperkoopman François Abelijn, aldaar in januari 1602 gebleven en sindsdien overleden) benevens den onderkoopman Jan Lodewijxz.; laatstgenoemde keerde nog hetzelfde jaar naar patria terug. [17]

De Utrecht met den opperkoppman Cornelis van der Geyn en de Wachter met den opperkoppman Willem Verhaghen, die naar Ternate waren gezeild, trokken zich vandaar in september 1602 terug voor de Portugeesche vloot. [18] Einde november was men te Bantam over het lot de beide schepen nog in het onzekere. [19] Ten aanzien van het jacht de Wachter is het waarschijnlijk, dat het in maart 1603 van Bantam naar het vaderland is vertrokken; na eene overwintering bij Mauritius bereikte het Sint Helena, vanwaar het in november 1603 nog niet was afgezeild. [20]

-
18. Zie de brieven uit Ternate van Franck van der Does 22 September 1602 en Christiaen Adriaensz. den Dorst 21 September 1602 (Inv.nos. 72 en 124).
 17. Zie den brief van Claes Gaeff uit Bantam 27 November 1602 (Inv.n°. 138).
 19. Zie de brieven uit Bantam van Claes Gaeff 27 November 1602 en Rochus Pietersz. 21 November 1602 (Inv.nos. 138 en 128).
 20. Het Reisjournaal van Joris van Spilbergen maakt op 29 November 1603 melding van een ontmoeting bij St.Helena met een boot de Jager onder den koopman Willem Verhaghen; blijkbaar is het jacht de Wachter bedoeld.

a. STUKKEN BETREFFENDE DE UITREEDING.

- 129** Instructie voor de vloot van vijf schepen naar de Molukken en Banda.
Ongedateerd. 1 stuk.
N.B. Gedruk bij De Jonge, *Opkomst*, II, p. 527-528.

*b. STUKKEN AFKOMSTIG VAN DE TERUGGEKEERDE SCHEPEN
GELDERLAND, ZEELAND EN HET DUIFJE.*

- 130** Instructie voor den admiraal Wolphert Hermansz. en diens Privé Raad ,
beëdigd 1601 april 10.
ongedateerd 1 stuk
- 131** Instructie voor de schepen Utrecht en de Wachter, gedestineerd naar Ternate,
gegeven in het schip Gelderland voor Banda.
1602 mei 3. 1 stuk
- 132** "Memoriael voor de rekening" van Wolphert
1601 september 8 - 1602 augustus 20. 1 deel
N.B. Dit memoriaal is geschreven in het handschrift, hetwelk
hoogstwaarschijnlijk is van den secretaris op de Gelderland, den onderkoopman
Symon Jacobsz. Een gedeelte is door Wolphert Hermansz. eigenhandig
geschreven. Vergelijk de noot bij Inv. nos. 135-136.
- 133** Staat van de cargaisons, gelaten in de schepen Utrecht en de Wachter, op
Banda onder Arent Wolphertsz. en te Bantam onder Claes Gaeff, benevens van
de uitstaande schulden op Ternate en Banda.
1602 augustus 25. 1 deel
N.B. Geschreven in hetzelfde handschrift als het vorige nummer. Op den omslag
staat een handelskenmerk, hetwelk de letters C. V. V. bevat, gelijk deze
voorkomen op het zegel der Compagnie van Verre. Vergelijk de noot bij Inv. n°. 170.
- 134** Verklaring van Arent Wolphertsz. , dat hij heeft overgenomen van Hans
Bouwer diens cargaison, resteerend op Banda, ten einde dit aldaar te
verhandelen; gedaan op Banda .
1602 juni 21. 1 stuk
N.B. Met dorsale aantekening in handschrift van Wolphert Hermansz.

135-136 Reisjournaal, gehouden op de Gelderland, met copie-resolutiën van den Breeden Raad, geschreven door den secretaris Symon Jacobsz. onder medewerking van admiraal Wolphert Hermansz.; met landopdoeningen en kaarten, geteekend o.a. door Joris Joostenz. Laerle, benevens afbeeldingen van visschen en vogels.

1601 april 22 - 1603 april 14.

2 delen

N.B. Dit reisjournaal, ingeschreven in het eerste der deelen, is volgens den aanhef een dagboek van de Gelderland. Het is een net-register, met het schrijven waarvan blijkbaar eerst op de terugreis een aanvang is gemaakt, nadat de teekeningen reeds waren vervaardigd. Hoogstwaarschijnlijk is het van de hand van den secretaris op de Gelderland, den onderkoopman Symon Jacobsz. Deze was als admiraalsdienaar uitgevaren op het admiraalschip (zie de opgave betreffende de commiezen op de vloot naar de Molukken in het klad-resolutieregister van Bewindhebberen, december 1600); krachtens resolutie van den Breeden Raad van 15 augustus 1602 kreeg Symon Jacobsz. de kwaliteit en rang van secretaris en onderkoopman op het schip Gelderland. Het handschrift van het journaal komt overeen met dat der stukken, hiervoor beschreven onder nummers 132 en 133.

Enkele passages en aantekeningen in het journaal zijn door admiraal Wolphert Hermansz. eigenhandig geschreven: men zie bijvoorbeeld fol. 35, v^o., 72-74.

De kaarten in het tweede deel zijn, volgens bijschrift bij enkele, geteekend door Joris Joostenz. Laerle; deze, uitgevaren als onderstuurman en vermaner op de Zeeland (blijkens het klad-resolutieregister van Bewindhebberen), werd bij resolutie van den Breeden Raad van 13 oktober 1601 wegens onbekwaamheid in de stuurmanskunst overgeplaatst op het admiraalschip Gelderland om te dienen in zoodanig ambt als de admiraal zoude goedvinden.

Betreffende de teekeningen der landopdoeningen in het eerste deel kan slechts worden medegedeeld, dat zij - blijkens het handschrift der bijschriften - niet het werk zijn van den stuurman op het admiraalschip Hendrick Dirxz. van Zutphen. Als vervaardigers der afbeeldingen van visschen en vogels - onder welke sommige teekeningen naar visschen in beide delen geheel gelijk zijn - komen in de eerste plaats in aanmerking de teekenaars der landopdoeningen en kaarten. Vermoedelijk heeft echter ook secretaris Symon Jacobsz. aandeel aan dit werk gehad : zoowel deze als admiraal Wolphert Hermansz. hebben bij verschillende afbeeldingen bijschriften geschreven.

Het reisjournaal is in 1872 door de Remonstrantsche Gemeente Rotterdam geschonken aan het Rijksarchief te 's-Gravenhage.

Den inhoud van het reisjournaal heeft P. A. Tiele behandeld in het opstel *De scheepstocht naar Oost-Indië onder Wolfert Harmensz. (1601-1603)*, in: *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, Nieuwe Reeks, Zesde deel (1870); aldaar zijn gepubliceerd de gedeelten, die aanvullen het uitgegeven *Journaal ofte dach register van de voyage ghedaen onder het beleydt van den admirael Wofhart Harmansen naer Oost-Indien in den jaren 1601, 1602 en 1603 (Begin ende voortgang van de V. N. G. O. I. Compagnie, Deel I)*, van welke uitgave de text hoofdzakelijk met het hier beschreven journaal overeenkomt.

Van de kaarten Joris Joostenz. Laerle in het tweede deel van het journaal is die van Ternate gereproduceerd bij: dr. J.W. IJzerman. *De reis om de wereld door Olivier van Noort 1598-1601. (Werken uitgegeven door de Lindschoten-vereeniging, XXVIII, 1926)*, deel II, tegenover p. 130.

Enkele mededeelingen, verband houdend met het journaal, zijn gedaan door dr. A. C. Oudemans. *Iets over de journalen van Van Neck en anderen (Bijdragen Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, Reeks 5, Deel 5, 1918, p. 331-334, 339)*, zulks naar aanleiding van diens *Dodo-Studiën*, opgenomen en *Verhandelingen Koninklijke Academie van Wetenschappen, 2e Sectie, Deel 19 (1917)*.

135 Deel 1

136 Deel 2

137

Copie-brief (van Willem Cornelisz. Schouten, schipper op het Duifje?)

houdend reisverslag (aan Bewindhebber?) (na 1603 februari 17.

Ongedateerd.

1 stuk

N.B. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst II*, p. 530-536 (aldaar te lezen p. 532, regel 4 v. o., in plaats van 23 januari; 3 januari; p.534, regel 4 v. o., in plaats van 7 januari; 7 may).

Vergelijk over de vertaling van den brief, uitgegeven in de Hulsius-collectie: P. A. Tiele. *Mémoire Bibliographique sur les Journaux des Navigateurs Neerlandais*, p. 204.

c. *STUKKEN ONTVANGEN UIT DE LOGE TE BANTAM.*

138

Brief van Claes Gaeff aan Bewindhebber.

1602 november 27.

1 stuk

N.B. Blijkens aantekening in dorso: ontvangen 23 juli 1603.

De brief, medegegeven aan den onderkoopman Jan Lodewijxz. moet dus overeengekomen zijn met de Amsterdam en Gouda onder admiraal Jacob van Neck.

139

Brief van Hendrick van der Does aan Franchoys Abelijn , koopman te Bantam, geschreven op Banda.

1602 juni 23.

1 stuk

6. STUKKEN BETREFFENDE DE VOYAGE VAN 8 SCHEPEN, UITGEREED DOOR DE EERSTE VEREENIGDE COMPAGNIE OP OOST-INDIË IN 1601.

N.B. Voor rekening der Eerste Geüniëerde Compagnie op Oost-Indië te Amsterdam zeilde in april 1601 een vloot van 8 schepen naar Indië: Amsterdam, ook wel Oud-Amsterdam genaamd (admiraalschip van Jan Pauwelsz.), Hoorn, jacht Enkhuizen, Zwarte Leeuw (vice-admiraalschip van Jean Granier), Witte Leeuw en de jachten Groene Leeuw en Roode Leeuw. Laatstgenoemd jacht keerde op de heenreis naar patria terug; de Zwarte Leeuw geraakte van de andere schepen af. Deze kwamen op 22 februari 1602 voor Bantam aan.

De Amsterdam en de Hoorn bleven aldaar; admiraal Heemskerck ging over op de Witte Leeuw en zeilde met dit schip en de Alkmaar benevens de jachten Enkhuizen en Groene Leeuw in begin maart naar Djapara in het gebied van den vorst van Demak. Toen de beide jachten midden april van daar naar Bantam waren teruggekeerd, was voor deze stad intusschen gearriveerd de Zwarte Leeuw, het vice-admiraalschip van Jean Granier. Op 11 mei 1602 vingende Amsterdam, Hoorn, Zwarte Leeuw, Groene Leeuw en Enkhuizen onder den opperkoopman Hans Schuurmans als admiraal de terugreis aan; zij bereikten in april 1603 het vaderland. Te Bantam was voor den koophandel achtergebleven Paolo van Soldt. Bij het vertrek van Djapara lieten de Witte Leeuw en Alkmaar een 19-tal Nederlanders achter, die door den vorst van Demak gevangen waren genomen. Op 27 april 1602 kwamen de schepen op de reede van Grissee aan. Eind mei zeilde de Alkmaar, het vice-admiraalschip van Jan Pauwelsz. naar Jortan door. Een week later volgde het admiraalschip; te Grissee bleven voor den koophandel Adriaen Ghijsbrechtsz. Schaeck en enkele gezellen achter. Op voegde de Witte Leeuw zich voor Jortan bij de Alkmaar, welk schip intusschen een Portugeesch fregat van de armada onder Andreas Furtado de Menoça aangehaald had. Den 27en juli vertrokken beide schepen naar Patani, dat 19 augustus 1602 bereikt werd.

Midden november verlieten de Witte Leeuw en de Alkmaar Patani om naar Djohor te gaan. Daar werd op 25 februari 1603 een Portugeesch galjoen, de Santa Catharina, veroverd. Met de buitgemaakte kraak zeilden de schepen begin april naar Bantam, waar zij 20 juni 1603 aankwamen. In oktober ving Heemskerck de terugreis aan. [21] Het Portugeesche schip eerst en daarna de Witte Leeuw kwamen in het begin van den zomer van 1604 behouden in het vaderland. De Alkmaar moest onderweg worden achtergelaten en belandde aan Madagascar in de Baai van Antongil; daar werd het schip in den zomer van 1604 door schepen van de vloot, in december 1603 onder admiraal Steven van de Haghen voor de V. O. I. Compagnie uitgezeild, aangetroffen en verbrand, nadat de lading was overgenomen. [22]

Gelijk reeds in de Inleiding is vermeld, zijn in het archief der Staten-Generaal

-
21. Zie het Journaal der Voyage onder Van Warwijck, p. 55 (uitgave in: *Begin ende Voortgang van de V.N.G.O.I.C.*).
22. Zie over de Witte Leeuw en Alkmaar, o.a.: R. Fruin, *Een onuitgegeven werk van Hugo de Groot* (*Verspreide Geschriften III*), benevens de stukken in archief Staten-Generaal, Loketkas Processen n°. 21.

stukken bewaard gebleven, welke eene aanvulling vormen van die betreffende deze voyage, behoorend tot het archief der Eerste Vereenigde Compagnie op Oost-Indië te Amsterdam. De stukken bevinden zich in de dossiers, door Bewindhebbers der V. O. I. Compagnie en door admiraal Jacob Heemskerckin het jaar 1605 overgelegd aan de Staten-Generaal in het geschil over het buitgeld van de veroverde Portugeesche kraak St. Catharina (Staten-Generaal Loketkas. Processen, n°. 21).

Behalve de in de Inleiding genoemde origineele bescheiden worden deze processtukken o.a. ook aangetroffen verschillende in 1605 vervaardigde afschriften origineele bescheiden betreffende de voyage, namelijk:

in het dossier der Bewindhebbers:

- Copie-artikelbrief van 1601 februari 22, met de akte van eedsaflegging door de schepelingen van de Witte Leeuw, liggend op de reede voor Hoorn d.d. 1601 maart 24.

in het dossier van admiraal Heemskerck:

- Copie-resolutie van de Breeden Raad de schepen Witte Leeuw en Alkmaar, gelegen voor het eiland Tiaman, d.d. 1602 december 4.
- Copie-resolutie van den Breeden Raad der schepen Witte Leeuw en Alkmaar d.d. 1602 december 30, met rekest der gemeene scheepsgasten.
- Copie-brief van Bewindhebbers der Kamer Amsterdam V. O. I. Compagnie aan admiraal Jacob Heemskerck, d.d. 1602 mei 15.
- Copie-akte van uitspraak over het aandeel der scheepsgasten in de plunderage van de kraak St. Catharina, gedaan op het schip de Witte Leeuw 1604 maart 10.

a. STUKKEN BETREFFENDE DE UITREEDING.

- 140** Concept-instructie voor den Admiraal en Breeden Raad.
Ongedateerd. 1 stuk
N.B. Het artikel in deze concept-instructie betreffende het varen naar de uiterste limieten der voyage is gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 498-499.
- 141** Concept-instructie voor den Scheepsraad op elk der schepen.
Ongedateerd. 1 stuk
N.B. Met opschrift van bewindhebber Reynier Pauw.
- 142** Afschrift van de articulen en ordonnantiën, door Prins Maurits van Nassau, Stadhouder van Holland en Zeeland en Admiraal van de Zee, vastgesteld voor de acht schepen varende naar Oost- Indië; gewaarmerkt.
1601 februari 22. 1 stuk
N.B. In den text zijn later wijzigingen aangebracht door den bewindhebber Reynier Pauw, blijkbaar voor den redactie van een volgenden artikelbrief.
- 143** Order tot aanwijzing der plaatsen om te negotiëren, voor den Breeden Raad

vastgesteld door Bewindhebberen.

Ongedateerd. 1 stuk

N.B. In den text zijn later wijzigingen aangebracht voor de redactie van den order voor de voyage der 14 schepen van 1602. Gedrukt (zonder de latere wijzigingen) bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 499-502.

144 Instructie met voorschriften voor het inkoop van juweelen, het onderzoeken van het eiland Mauritius, en de krankenbezoekers en zieketroosters.
Ongedateerd. 1 stuk

145 Instructie voor den Admiraal en diens Privé Raad.
Ongedateerd. 1 stuk

146 Instructie voor den Scheepsraad op het schip Oud-Amsterdam.
Ongedateerd. 1 stuk

147 Instructie voor den Scheepsraad op het schip Alkmaar.
Ongedateerd. 1 stuk

148 Cargalijst van de koopmanschappen en realen van achten in het schip, getaxeerd.
1601 april . 1 stuk

N.B. Blijkens den inhoud van het stuk betreft dit een van de schepen, uitgereed door Bewindhebberen de Nieuwe Brabantsche Compagnie.

b. STUKKEN ONTVANGEN VAN DE SCHEPEN OP REIS.

150 Brief van Jacob Heemskerck aan Bewindhebberen.
1601 mei 11. 1 stuk

N.B. De brief is geadresseerd aan "Mijn Heeren van de eerste Gheünieerde Indiaensche Compagnie tot Amsterdam".
Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 502-504.

151 Brief van Jacob Heemskerck aan Bewindhebberen.
"1601 Meyo" (lees: juni 17). 1 stuk

N.B. Op den brief heeft Heemskerck geschreven, dat de verzending geschiedt "met den admiraal Oliver van Oort". Verder staat op den brief aangeteekend "Ontfangen den 1en september anno 1601".
Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 504-506; aldaar is reeds op de vergissing in de datering door Heemskerck gewezen.

152 Brief van Jacob Heemskerck aan Bewindhebberen. In duplo. Met bijlage.
1602 maart 3 en 1602 april 12, 1602 maart 4. 3 stukken

N.B. De brief gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 506-511.

153 Brief van Jan Pauwelsz. aan Bewindhebberen, geschreven in het schip Almaar op de reede voor Bantam. En op de reede voor Demak. Met bijlage.
1602 maart 4, 1602 april 10 en 1602 april 3. 2 stukken

154 Brief van Jacob Heemskerck in het schip de Witte Leeuw aan Bewindhebberen.
1602 juli 13. 1 stuk

N.B. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 514-518.

- 155** Brief van Jacob Heemskerck in het schip De Witte Leeuw aan Bewindhebberen.
1602 augustus 23. 1 stuk
N.B. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst II*, p. 523-524.
- c. STUKKEN ONTVANGEN VAN HET TERUGGEKEERDE SCHIP DE ZWARTE LEEUW.*
- 156** Instructie en paspoort voor Cornelis Barentsz. bij zijne landing op Atjeh, gegeven door Jehan Granyer op het vice-admiraalschip de Zwarte Leeuw.
1601 december 13. 2 stukken
- d. STUKKEN ONTVANGEN VAN HET TERUGGEKEERDE SCHIP DE WITTE LEEUW.*
- 157** Brief van Jacob Heemskerck aan de gevangenen van de schepen de Witte Leeuw en Alkmaar te Demak. Met antwoord aan Heemskerck te Djohor of Patani.
1602 juli 24 en 1602 augustus 3. 1 stuk
N.B. Brief en gedeelte van het antwoord gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst II*, p. 512-514.
- 158-159** Copie-vertaling van Portugeesche brieven, geschreven uit Macao en Goa.
1602 en 1603. 2 deelen
N.B. Volgens het opschrift van het eene deel zijn deze brieven gevonden in de "caraq voor Macao verovert"; Jacob Heemskerck heeft de Potugeesche kraak met deze brieven, van welke de meeste gedateerd zijn uit Macao einde Januari en begin februari 1603, bemachtigd voor Djohor op 25 februari 1603. Het andere deel der copie-vertaling is door Jacob Heemskerck eigenhandig geschreven.
Bijgevoegd is een extract uit enkele dezer vertaalde Potugeesche brieven, blijkbaar vervaardigd te Amsterdam.
- 160** Vertaalde Porugeesche brieven, geschreven uit Macao en Goa.
1602 en 1603. 1 omslag
N.B. Deze brieven maakten deel uit van een verzameling, van welke de copie vermeld is onder het voorgaand nummer.
- e. STUKKEN ONTVANGEN UIT DE LOGES.*
- (1.) Bantam.**
- 161** Ingekomen brieven, naar Bantam geschreven door Jacob Heemskerck in de Witte Leeuw voor Jortan, in de Witte Leeuw voor Grisse. Met afschriften. Door Adriaen Schaeck te Grisse. Door Jacob Heemskerck voor Patani.
1602 juli 19. 1602 september 4. 1602 augustus 22. 1 omslag
N.B. Blijkens aantekening in dorso zijn de brieven te Bantam ontvangen respectievelijk 10 augustus, 10 augustus, 13 september en 23 november 1602. De brief van 19 juli 1602 is gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst II*, p. 521-522.
- 163** Alfabetische index van het Grootboek te Bantam.
1602. 1 deel

(2) Grissee.

- 164** Memorie voor Adriaen Schaeck tot het drijven van handel te Grissee, gegeven door admiraal Jacob Heemskerck. Met afschrift.
1602 juni 7. 2 stukken
N.B. Gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p. 518-521.
- 165** Contract tusschen Jacob Heemskerck met den Breeden Raad en Adriaen Schaeck over diens blijven als opperkoopman te Grissee.
1602 juli 27. 1 stuk
- 166** Ingekomen brieven, aan Adriaen Schaeck te Grissee geschreven door Jan Pauwelsz. op het schip Alkmaar voor Grissee. Jacob Heemskerck (met naschrift van Jan Pauwelsz.). Paolo Soldt in Bantam (fragment). Hendrick van der Does in Toeban. Jacob Heemskerck in Patani (met naschrift van Jan Pauwelsz.).
1602 juni 21. 1602 juli 1. 1602 september 15. 1602 december en december 23. 1602 november 7. 1 omslag
N.B. De brief van Heemskerck van 7 november 1602 blijkt aanteekening in dorso door Schaeck ontvangen 4 maart 1603.
De brief is gedrukt bij: De Jonge. *Opkomst* II, p.524-527.
- 167** Copie van den brief van Adriaen de Boisot en Arent van Wesick in Demak aan Jacob Heemskerck en van den brief van denzelfden aan Adriaen Scheack.
1602 augustus 3 en 1602 november 11. 1 stuk
N.B. Vergelijk den origineelen brief aan Heemskerck onder nummer 157.
7. STUKKEN VAN DIVERSEN AARD.
- 168** Aanteekeningen betreffende de eerste voyage naar gegevens, afkomstig van de Hollandia, over 1595 april 2 - 1598 augustus 9.
Ongedateerd. 1 stuk
N.B. Blijkens het schrift zijn deze aanteekeningen geschreven door Barent Lampe, boekhouder der Oude O. I. Compagnie, enz.
Het stuk is in 1912 aan het Algemeen Rijksarchief overgedragen door den gemeentearchivaris van Leiden, *Verlagen* 1912, Aanwinsten IX.
- 169** Rekening wegens de participatie van Cornelis van Campen c.s. in de acht schepen onder admiraal Jacob van Heemskerck naar Atjeh en wegens de carsayen en lakenen, geladen op deze schepen en op de vijf schepen onder admiraal Wolphert Hermansz. naar de Molukken, gedaan door Conelis van Campen en goedgekeurd .
1600 september 10 - 1601 april 10. 1 stuk
- 170** Fragment van een document op perkament, waarop de handteekeningen van de Bewindhebbers Jan Jansz. Kaerel, Dierik van Os en Cornelis van Campen.
Ongedateerd. 1 stuk
N.B. Met opgedrukt zegel, bevattend de letters C. V. V., verticaal geplaatst en door een streep (paal) verbonden. De drie genoemde Bewindhebbers waren in augustus 1599 gecommitteerd tot de koopmanschappen. Het zegel der Compagnie van Verre is blijkbaar dus overgenomen door de Oude Oost-Indische Compagnie. Zie ook noot bij Inv. n°. 133.

C. DE NIEUWE BRABANTSCHER COMPAGNIE (1599).

Te Amsterdam werd in het jaar 1599 voornamelijk door enkele naar deze stad uitgeweken Zuidnederlandsche kooplieden eene maatschappij opgericht, die bekend kwam te staan als de Nieuwe Brabantsche Compagnie ¹⁾.

In december 1599 vertrokken voor deze Compagnie vier schepen naar Indië: Nederland (admiraal Pieter Both), Verenigde Landen of Vereenigde Provinciën (vice-admiraal Paulus van Caerden), Nassau en Hof van Holland. Deze schepen kwamen in augustus 1600 voor Bantam aan. Het admiraalschip en de Nassau keerden in januari 1601 naar het moederland terug in vereeniging met drie schepen onder admiraal Steven van den Haghen (derde voyage der Oude O. I. Compagnie te Amsterdam) en twee van de vierde voyage dezer Compagnie onder admiraal Jacob Wilckens.

Paulus van Caerden was in augustus 1600 als admiraal over de twee schepen Vereenigde Landen en Hof van Holland naar Sumatra vertrokken. Van 21 november 1600 tot 21 januari 1601 verbleven deze schepen voor Atjeh. Op 19 maart 1601 waren zij wederom te Bantam; vandaar gingen de twee schepen op 19 april 1601 naar het vaderland zel, waar zij oktober 1601 aankwamen.

De Nieuwe Brabantsche Compagnie bracht in het jaar 1600 wederom eene uitreeding in zee; 28 juni 1600 zeilden naar Indië de Zwarte Arent en de Witte Arent.

De twee schepen kwamen einde juli 1601 voor Sumatra. Toen aldaar te Ticou op 10 augustus de oppercommies Cornelis Pietersz. o.a. vergezeld door den commies Guiljaume Senescal (die als leiders der commercie worden genoemd) voor den handel aan land waren gegaan, werden zij met de hunnen gevangen genomen. De beiden schepen zeilden nog dezelfde maand augustus 1601 naar Bantam: niet lang daarna vertrokken de Zwarte Arent en de Witte Arent in vereeniging met de Dordrecht onder Cornelis van Foreest (van de vierde voyage der Oude Compagnie) naar Nederland.

Bij het archief der V.O.I. Compagnie ter Kamer Amsterdam zijn er een tweetal stukken bewaard gebleven, die de uitreedingen der Nieuwe Brabantsche Compagnie betreffen. Het scheen mij geoorloofd, ze te behandelen als deel uitmakend van het archief dezer Compagnie: voor de Nieuwe Brabantsche Compagnie (der oorspronkelijke participanten) zullen toch, nadat de deelnemers zich met de Oude Compagnie te Amsterdam vereenigd hadden, de sindsdien ontvangen of opgemaakte bescheiden betreffende hare twee uitreedingen als haar toebehoorend afgezonderd zijn gehouden.

Uit het archief der Nieuwe Brabantsche Compagnie is voorts geacht afkomstig te zijn uit het stuk, hierna beschreven onder n°. 172, door het Rijksarchief uit particulier bezit verkregen.

-
- 171** Copie-brief van Paulus van Caerden c.s. aan generaal Pieter Both en diens Raad, geschreven voor Priaman.
1600 september 10. 1 stuk
- 172** Copie (concept?) van den Arabische text van het contract, gesloten tusschen Paulus van Caerden en den Sabandhar van Atjeh over koop en levering van peper.
1600 december 28. 1 stuk
N.B. In dorso gemerkt: "Copie int Maleys van t van Pouwels van Caerden" (blijkbaar heeft er het woord contract gestaan). De inhoud van het contract van 28 December 1600 is te vinden in het Contractboek der Vereenigde O.I. Compagnie 1596-1662 (Archief ter Kamer Amsterdam V.O.I.C.); deze inhoud is gedrukt bij: Heeres, *Corpus Diplomaticum Neerlandico-Indicum*, Deel I (1596-1650), p. 19.
Het hier beschreven stuk is aan het Algemeen Rijksarchief geschonken door de familie Van Foreest in 1902 (*Verslagen* 1902, Aanwinsten n°. XXVII).
- 173** Specificatie van penningen en koopmansgoederen, geleverd aan den koning van Atjeh door vice-admiraal Paulus van Caerden wegens koop van peper, benevens van koopmanschappen, door Van Caerden bij zijn vertrek achtergelaten en door den koning aangeslagen. Opgave van goederen, te Tico in Sumatra genomen van de schepen der Nieuwe Compagnie de Zwarte Arent en de Witte Arent en overgebracht naar Atjeh 1601 augustus.
1600 december 29 - 1601 januari 12. 1 stuk

II. DE COMPAGNIE OP OOST-INDIË TE MIDDELBURG (1600).

INLEIDING

De compagnie op Oost-Indië, gevestigd te Middelburg, die in het jaar 1600 haar werkzaamheid aanving, was gevormd door de samenwerking van deelnemers in de beide Compagnieën, die reeds in het jaar 1598 van uit Zeeland naar Oost-Indië hadden uitgereed. Onder den naam van "Vereenigde Zeeuwsche Compagnie" staat deze maatschap van 1600 in de nieuwe historische literatuur bekend. In de bescheiden uit de beginjaren der 17de eeuw wordt zij verschillend aangeduid; blijkens de verslagen van de reis, door de Bewindhebbers aan de Staten-Generaal uitgebracht, is nu eens sprake van de "Compagnie van Zeeland handelend op Oost-Indiën" dan weder van de "Compagnie op oost-Indiën in Middelburgh".

Bij De Jonge, *Opkomst* I, p. 119, is eene opgave te vinden van de 16 Bewindhebbers der Compagnie; deze opgave is overgenomen van eene lijst voor in het Resolutieregister; blijkens het handschrift van deze lijst zijn de laatste twee namen later bijgevoegd. [24] Deze toevoeging moet geschied zijn na begin April 1601, daar eene opgave van Bewindhebbers op een stuk van 9 April 1601 (hierna nog te vermelden) de namen der 14 oorspronkelijk op de lijst voorkomend Bewindhebbers bevat.

24. In de opgave, gedrukt bij: De Jonge, *Opkomst* I, p. 119, moet de naam Everard van Schoonhoven gewijzigd worden in Gherart van S.

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEF

Het bewaarde register vangt aan met de resolutiën van einde Maart 1601; de vier door de Compagnie uitgereede schepen Zeeland, Middelburg, Langhebercque en het jacht de Zon waren toen reeds enkele weken in zee. Betreffende deze voyage zijn geen losse stukken, behoorend tot het archief der Compagnie te Middelburg, bewaard gebleven. Wel berusten in het archief ter Kamer Amsterdam van de Vereenigde O.I. Compagnie enkele stukken, die op de voyage betrekking hebben en die hier ter plaatse vermeld mogen worden, daar zij buiten het kader van dezen inventaris vallen, namelijk: Copie-missive van de facteurs der Compagnie van Zeeland te Atchin aan Bewindhebberen te Middelburg 1602 November 18, met als bijlagen: Copie-missive van de facteurs te Guseratte aan de facteurs te Atchin 1602 April 20, een tweede afschrift dezer missive, en copie-missive van de facteurs te Atchin aan admiraal Jacob van Neck te Patani 1602 September 3.

Nog bezit het Algemeen Rijksarchief een document aangaande deze voyage, dat hoogstwaarschijnlijk eveneens met de overbrenging van het zoogenaamd Koloniaal archief van Amsterdam naar 's-Gravenhage in 1856 op het Rijksarchief is terecht gekomen. Dit document is de brief, door Prins Maurits geschreven aan den koning van Atchin d.d. 11 December 1600 en medegegeven aan de vier schepen. [26] Het bescheid is naar Nederland terug gekomen, doordat het medegenomen is door de gezanten van den koning van Atchin, die met de terugkeerende schepen Zeeland en Langhebercque naar Prins Maurits zijn afgevaardigd geworden. Zulks vinden wij geconstateerd door Emanuel van Meteren in diens *Nederlandsche Historieën*, die mededeelt, dat de hoofdgezant aan Prins Maurits wederom leverde de eigen brieven, welke de Prins aan zijn Koning met de vier Zeeuwsche schepen gezonden had en die met 's Konings tjap of zegel waren geteekend.

Het document draagt geen merkteeken eener administratie en is op geen inventaris ten Rijksarchieve vermeld. Aannemelijk is het nu, dat de brief is komen te berusten ter Stadhouderlijke Secretarie. Aan het Koloniaal archief te Amsterdam zal het stuk zijn overgedragen zijn, nadat de stukken der Stadhouderlijke Secretarie betreffende koloniale zaken door den Koning in 1828 aan dit archief waren toegewezen. Met het Koloniaal archief moet het dan vervolgens in 1856 naar het Rijksarchief zijn gekomen: blijkens aantekeningen in dr. Wap's *Gezantschap* (1862) en *De Jonge's Opkomst* (1864) is het op die instelling kort daarna geraadpleegd.

Vervolgens maken wij hier medling van een uit particulier bezit door het Rijksarchief verkregen document betreffende de voyage, dat buiten deze

26. De brief, in Spaanschen text geschreven, is in fac-simile uitgegeven bij: J.E. Banck, *Atchin's Verheffing en Val* (1873), alwaar ook eene vertaling gegeven wordt. Deze vertaling is overgenomen uit: J.J.F. Wap, *Het Gezantschap van den Sultan van Achin 1602 aan Prins Maurits* (1862). De op den brief aangebrachte tjap van den koning van Atchin is in fac-simile gepubliceerd bij G.P. Rouffaer, *De Hindostansche Oorsprong van het "Negenvoudig" Sultanszegel van Atjeh* (Bijdragen Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl.-Indië, deel 59 (1906)). Het Algemeen Rijksarchief bezit bovendien een afzonderlijk fac-simile van den brief, in 1873 aan die instelling aangeboden door de firma Smulders en opgenomen in de verzameling Koloniale Aanwinsten onder n°. 138 B.

inventarisatie valt, namelijk den commissiebrief, gegeven door Prins Maurits aan Nicolaes Anthonisz. als kapitein van het schip Langhebercque, door Bewindhebber van de Compagnie op Oost-Indië, kooplieden en burgers te Middelburg, te equipeeren naar Oost-Indië, 1600 December 13 (met uithangend zegel van den Prins). [27]

In het jaar 1862 is het Rijksarchief door aankoop uit de verzameling Van Maanen (veiling Martinus Nijhoff) in het bezit gekomen van het volgende stuk: Copie der voorwaarden van inbreng in de Compagnie van Adriaen Tenhaeff c.s. tot eene derde reis op Oost-Indië. 1600 April 9, met aanteekening van den inbreng van Frans van Limborch Schinck te Amsterdam. 1601 September 29. [28]

Tegelijk met dit stuk werd aangekocht een concept van den artikelbrief van Prins Maurits voor de twee schepen varend onder Laurens Bicker naar Rio de la Plata (1598 Augustus). De herkomst dezer stukken wordt verduidelijkt door een document, hetwelk voor het Rijksarchief in 1893 verworven werd (door aankoop van de firma Martinus Nijhoff), namelijk de klad-artikelbrief voor de twee schepen naar Rio de la Plata, die opgesteld was door gebruik te maken van een afschrift-artikelbrief voor acht schepen, varend onder admiraal Jacob van Neck naar oost-Indië voor de Oude Compagnie op oost-Indië te Amsterdam. 1598 Maart 7. Aannemelijk schijnt het nu, dat al deze stukken behoord hebben tot ééne verzameling, hoogstwaarschijnlijk van een Amsterdamschen bewindhebber, die zoowel bij de Oude Compagnie op Oost-Indië te Amsterdam als bij de uitreiding der schepen onder Laurens Bicker betrokken was: het zou dan diens broeder Gerrit Bicker kunnen zijn, aan wien de in 1862 en 1893 verkregen stukken eertijds behoord hebben. [29]

Het resolutieregister van Bewindhebber van de Compagnie op Oost-Indië te Middelburg, waarvan de beschrijving thans volgt in den Inventaris, is na Maart 1602 voortgezet, nadat deze functionarissen Bewindhebber van de Kamer Zeeland der vereenigde O.I. Compagnie waren geworden. Het archief dezer kamer is in het jaar 1851 overgebracht van Middelburg naar het Koloniaal Archief te Amsterdam en vandaar later mede overgegaan aan het Rijksarchief te 's-Gravenhage. [30]

-
27. Dit stuk is als Aanwinst 1888, n°. 13b, verworven door schenking van mr. C.P. Pahud de Mortanges. In de lijst van aanwinsten, opgenomen in het gedrukte Jaarverslag van het Rijksarchief te 's-Gravenhage, is foutief Hendrick Anthonisz. als kapitein vermeld.
 28. Opgenomen in de verzameling Koloniale Aanwinsten onder 212*.
 29. Zie betreffende Gerrit Bicker en de uitreiding naar Rio de la Plata: J.W. IJzerman, *Journaal van de Reis naar Zuid-Amerika 1598-1601 door Hendrik Ottsen* (Werken uitgegeven door de Linschoten Vereeniging XVI).
 30. Betreffende de overbrenging uit Middelburg komt eene aanteekening voor, die bijgevoegd is in het exemplaar van den Inventaris van het Koloniaal archief te Amsterdam door P.L. de Munnick, dat in 1829 aan den Minister van Koloniën is toegezonden en behoort bij diens verbaal van 24 December 1829, n°. 104.

174**Resolutie-register van Bewindhebberen.****1601 Maart 25 (- 1602 Maart).**

N.B. Aan te vragen als arch. VOC, nummer toegang 1.04.02, inv.nr. 7241.

N.B. Voorin staan geschreven een lijst van de "Contractanten op de Oostindien dienende tot de resolutien geproponeert noodich tot het voyage uuytgereet a°.

1601. Tot de 3 schepen namelick Zierickzee, Vlissinghe ende Goes", benevens de "Articulen beslooten ende gemaect tusschen de contractanten op de

Oostyndien die syluyden by gemeene resolutie verstaen conforme dien

onderhouden ende naergevolcht zullen worden". 1601 Juni 1614. Op fol. 122

staat een lijst van "absenten voor rekeninge van de Compaignie deser Voyage a°. 1601".

Het resolutieregister is voortgezet door Bewindhebberen der Kamer Zeeland van de Vereenigde O.I. Compagnie en toen gemerkt "Register van de 14 schepen int uuytgaen".

III. DE OOST-INDISCHE COMPAGNIE TE DELFT (1601).

INLEIDING.

Blijkens het resolutieregister van Bewindhebbers werd de Compagnie, te Delft in 1601 opgericht, aangeduid als "De oost-Indische Compagnie te Delft". De het eerst ingeschreven resolutie (van 10 October 1601) maakt melding van het equipeeren van het schip de Haey; het is evenwel niet tot eene zelfstandige uitreeding gekomen, daar het Delftsche schip onder den naam van "de Eendracht" (schipper Adriaen Cornelisz. Haey) opgenomen werd in de voyage der 14 schepen voor rekening der Vereenigde O.I. Compagnie.

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEF

Het bewaard gebleven resolutieregister staat vermeld op den Inventaris der stukken van het kantoor der voormalige O.I. Compagnie te Delft, in 1807 overgenomen door het kantoor Rotterdam p. 37.

Het register is geraadpleegd door mr. J.A. van der Chijs voor de samenstelling van zijn in 1856 verschenen *Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O.I. Compagnie*; blijkens eene aantekening op p. 83 berustte het deel destijds op het Indische archief, d.w.z. het Koloniaal archief te Amsterdam (waarheen de archieven van de Kamers Rotterdam en Delft der vereenigde O.I. Compagnie niet zijn overgebracht geweest).

Uit de mededeelingen bij De Jonge, *Opkomst I*, p. 129, blijkt, dat het Delftsche register met het Koloniaal archief van Amsterdam naar het Rijksarchief te 's-Gravenhage moet zijn gekomen.

175

Resolutieregister van Bewindhebbers.

1601 October 1 - 1602 Mei 15.

1 deel

N.B. Het aan de Staten-Generaal over te leveren 2 December 1601 vastgestelde stuk, in dit register ingeschreven, getiteld "Middelen, geraempt bij den Bewinthebbers van de oost-Indische Comp. tot Delft tot vereninghe van alle d'Oost-Indische Comps." is (met enkele onnauwkeurigheden) gedrukt bij: Van der Chijs, *Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O.I. Compagnie*, 1e druk, p. 84-85, 2e druk, p. 98-99.